

2016-2017 Siyer Mektebi Müfredatı

İMAN ŞEHİRİ MEDİNE

Amaç ve Hedefleri Açısından
HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) SAVAŞLARI

8. DERS

PROF. DR. KASIM ŞULUL

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Amaç ve Hedefleri Açısından HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) SAVAŞLARI

GİRİŞ

Gerek tarihsel gerek modern bakış açılarına göre savaş, başka yollarla elde edilemeyen siyasî, iktisadî ve askerî hedefleri kuvvet zoruyla gerçekleştirmektir. Fakîhler savaşı, İslâm ülkesinin ve Müslümanların güvenliğini tehdit eden ve Yüce Allah'ın bütün insanlığın mutlak yararını gerçekleştirmek üzere gönderdiği son dinin insanlara ulaşmasını engelleyen güçlerle mücadele etmenin ve bu uğurda bütün çabayı göstermenin nihaî çaresi olarak algılamışlardır.

Hedef ve mahiyet bakımından diğer savaş tanımlamalarından çok farklı olması sebebiyle İslâm hukukçuları, Arap dilinde silâhlı çatışmayı ifade eden diğer kelimeler yerine daha çok cihâd terimini kullanmışlardır. Bunu öbür savaşların istilâ, sömürü, baskı ve zulüm gibi olumsuz amaçlarından ayırmak için “*Allah yolunda ve uğrunda*” (فِي سَبِيلِ اللَّهِ¹) nitelemesiyle birlikte ifade etmişlerdir. Silâhlı çatışmalar dâhil olmak üzere uluslararası ilişkilere ait normatif düzenlemelerin fıkıh kaynaklarında genellikle “cihad” veya “siyer” terimi altında toplanmış olması da bu bakış farklılığının bir

¹ Bu tabir, Kur'ân-ı Kerim'de başta Allah yolunda cihat etmek ve başka vesilelerle 65 defa tekrar edilir.

sonucudur. Bununla birlikte gerek dinî metinlerde gerekse fıkıh kaynaklarında “iki topluluk arasında meydana gelen silâhlı çatışma” anlamındaki savaş karşılığında harb² ve kitâl³ gibi kelimelerle bunların türevleri de kullanılmıştır.⁴

İnsanlık tarihinde bağımsız siyasal organizasyonların kurulup toplumların birbiriyle ilişki kurduğu ilk dönemlerden itibaren çıkar çatışmaları, güç dengeleri ve dinî-ideolojik sebepler ekseninde düşmanca tutumlar gündeme gelmiştir. Bu durum, aslında insan tabiatında mevcut olan ve ilk defa Hz. Âdem'in oğulları arasında baş gösteren⁵ bir düşmanlık olgusunun milletlerarası hüviyet kazanmış şeklidir. İbn Haldûn'un deyimiyile savaş insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir ve doğal bir gelişmedir.⁶ Başka toplumları kendi egemenliği altına almak, mal ve zenginliklerine el koymak, sömürmek, ilâhî mesajın insanlara ulaşmasını engellemek yönündeki faaliyetler tarih boyunca hep devam etmiş, hak ve bâtılın mücadelesi hep var olmuştur.⁷ Dolayısıyla İslâmiyet'te sömürü ve zulmü önleme ve insanlığın huzurunu temin için belli bir aşamadan sonra silâhlı mücadele meşru kabul edilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de bu anlamdaki meşruiyetin amacına: “Eğer Allah insanların bir kısmıyla diğerlerini savuşturmasaydı dünyanın düzeni bozulurdu”⁸; “Eğer Allah bazı insanları diğerleriyle savmasaydı manastırlar, kiliseler, havralar ve içinde Allah'ın ismi çokça anılan mescitler yıkılır giderdi”⁹ meâlindeki âyetlerle işaret edilmiştir.¹⁰

Hz. Peygamber (sas) tarafından, Medine'ye hicretten sonra, yürütülen

² el-Mâide 5/64; el-Enfâl 8/57; Muhammed 47/4.

³ el-Bakara 2/190-191, 193; en-Nisâ 4/74-76; et-Tevbe 9/12-13.

⁴ Ahmet Yaman, “Savaş”, DİA, XXXVI,189-194.

⁵ el-Bakara 2/36; el-Mâide 5/27-31; el-A'râf 7/24; Buhârî, “Cenâ'iz”, 33.

⁶ الفصل السابع والثلاثون في الحروب ومذاهب الأمم وترتيبها اعلم أنّ الحروب وأنواع القتال لم تزل واقعة في الخليفة منذ براهها الله وأصلها إرادة انتقام بعض البشر من بعض ويعصّب لكلّ منها أهل عصبيته فإذا تدامروا لذلك وتوافقّت الطائفتان إحداهما تطلب الانتقام والأخرى تدافع كانت الحرب وهو أمر طبيعيّ في البشر لا تخلو عنه أمة ولا جيل وسبب هذا الانتقام في الأكثر إمّا غيرة (ومنافسة).

⁷ el-Kehf 18/56; el-Mü'min 40/5; Muhammed 47/3.

⁸ el-Bakara 2/251.

⁹ el-Hac 22/40.

¹⁰ Ahmet Yaman, “Savaş”, DİA, XXXVI,189-194.

118 kadar askeri faaliyetin -ki 31 kadar gazve, 87 kadar ise seriyedir- amaç ve hedefleri konusunu aşağıda serdettiğimiz başlıklar altında incelemeye çalıştık:

“Hz. Peygamber’e (sas) Muhalif Kesimler/Güçler”, “Hicretten Sonra Müslümanlar ile Mekkeli Müşrikler Arasına Savaş Halinin Ortaya Çıkması”, “Savaşa İzin Veren Âyetlerin İniş Tarihleri “İslâm Savaş Hukuku”, “Konu ile İlgili Bazı İstihlalar”, “İslâm ve Savaş”, “Savaş ve Ahlâk”, “Hendek Savaşı’ndan Sonra Medine ile Mekke Arasındaki İlişkiler”, “Hendek Savaşı’ndan Sonra Mekke’nin İslâm’a Selamle Kazandırılması İçin Yapılan Bazı Faaliyetler”, “Hendek Savaşı’ndan Sonra Yapılan Askerî Faaliyetler”, “Hz. Peygamber (sas) Tarafından Yürütülen Askerî Faaliyetlerin Gayeleri”.

Çalışmamızın sonunda ise ek olarak: “Hz. Peygamber’in (sas) Askerî Faaliyetlerinin Kronolojisi” yer alacaktır. Bu başlık altında Hz. Peygamber’in (sas) gazvelerini onun (sas) görevlendirdiği sahabelerin sevk ve idare ettiği askeri faaliyetlerden ayırmak, adedini ve kronolojik sırasını belirlemek için onları hem renklendirdik hem de genel sıra numarasından önce araya bir kesme işareti koyarak numaralandırdık.

Hz. Peygamber’e (sas) Muhalif Kesimler/Güçler

Hz. Peygamber (sas) hicret ettiğinde Medine’de, çeşitli etnik kökenlere ve dinlere mensup gruplar yaşıyordu. Bunlar, çeşitli kabilelere mensup Müslümanlar ve müşrik Araplar, -Semhûdî’ye göre-¹¹ yirmiden fazla kabileden oluşan Yahudiler ve az sayıdaki Hıristiyanlardı. Evs ve Hazrec, Medine’nin asli unsurlarından olan iki kardeş kabile oldukları halde, bazen kanlı iç savaşlara tutuşabiliyorlardı. Yahudi kabileler arasında sahip oldukları nüfus ve güç itibarıyla ön plana çıkan Benî Kaynukâ’, Benî Nadîr ve Benî Kurayza kabileleri, bazen kendi aralarında bazen de ittifak kurdukları Arap kabileleriyle savaş halinde bulunabiliyorlardı.

Resûlullah’ın (sas) hicret sonrasında yaptırdığı nüfus sayımında tesbit edilen 1500 Müslüman’dan ayrı 4000 kadar müşrik Arap ve bir o kadar da Yahudî nüfusla toplam 10000 kadar insanın Medine’de yaşadığı tahmin

¹¹ M. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I,571.

edilmiştir.¹²

Hicretten sonra müşrikler ve gayr-ı Müslim unsurlar, Hz. Peygamber'e (sas) karşı olan tutumları bakımından dört gruba ayrıldılar:

1- Mekkeli Kureyş müşrikleri, Müslümanlarla silahlı mücadeleyi tercih etti.

2- Bazı Arap kabileleri, Hz. Peygamber'i (sas) düşmanlarıyla baş başa bırakıp neticeyi beklemeyi, başka bir deyişle "bekle gör" siyasetini seçti. Bunlar içerisinde Huzâa kabilesi gibi Resûlullah'ın (sas) galip gelmesini arzu edenler bulunduğu gibi, Benî Bekr kabilesi gibi bunun tam aksini temenni edenler de vardı. Bu sebeptendir ki Hudeybiye Antlaşması'nda Huzâa Müslümanlara, Benî Bekr müşrik Kureyşlilere taraf olacaktır.

3- Medine'de yaşayan Yahûdî Benî Kurayza, Benî Nadîr ve Benî Kaynuکہ kabileleri, ilk başta Hz. Peygamber'le (sas) antlaşarak karşılıklı saldırmazlık ilkesini ve onun (sas) düşmanlarına yardım etmemeyi kabul ettiler. Ancak zamanla Yahudî kabileleri, taraflar arasında yürürlükte olan antlaşmaları ihlal etmiş ve savaş sebebi sayılan girişimlerde bulunmuşlardır.

4- Hz. Peygamber'in (sas) Medine'ye yerleşip muhâcir ve ensârdan müteşekkil Müslüman toplumu siyasî bir teşkilata kavuşturarak, devlet başkanlığı pozisyonunu fiilen kazanmasından itibaren; zahirde Müslümanlarla birlikte görünen içten ise onlara düşmanlık yapan ve fırsat buldukça Medine İslâm toplumuna karşı yıkıcı faaliyetlerde bulunan yani münafıklık yapan yeni bir grup oluştu.¹³

Übey b. Ka'b el-Ensârî el-Hazrecî en-Neccârî'nin (r.a.)¹⁴ bildirdiğine göre, ensâr Resûlullah (sas) ve ashâbına kucak açtı. Bu yüzden Mekkeli müşrikler, diğer müşrik Araplar ve Yahûdîler, ensâra tek yaydan ok atmaya başladılar; boy hedefi seçtiler, onlara karşı savaş ilan ederek onları her

¹² Tayyib Okıç, "İslâmiyette İlk Nüfus Sayımı" Ankara Ü. İlahiyât Fk. Dergisi, Ankara 1958-1959, VII, 11-20; Ahmet Bostancı, *Kamu Hukuku Açısından Hz. Pegamber'in Gayri Müslimlerle İlişkileri*, İstanbul 2001, s. 26-27.

¹³ Şâmî, IV,6-7; Zürkânî (1996 n.), II,369.

¹⁴ Hz. Peygamber (sas), kâri'lerin efendisi (سيد القراء) Übey b. Ka'b'ı *Kur'an* kıraat ve tilavetini en iyi bilen olarak tanıtmıştır. Yüce Allah, Übey'in (r.a.) ismini zikrederek Hz. Peygamber'den (sas) Beyyine Süresi'ni ona (r.a.) okumasını emretmiştir. Hz. Ömer (r.a.), Übey'i (r.a.) "Müslümanların efendisi" diye nitelemiştir.

gördükleri yerde çılgık atmaya başladılar. Öyle ki, müminler silahsız olarak ne gezebiliyorlar ne de geceleri uyuyabiliyordu. Hatta: “Acaba Allah’tan başka hiçbir şeyden korkmaksızın huzurlu ve rahat olarak uyuyacağımız bir güne kadar yaşayabilecek miyiz!?” demeye başlamışlardı. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi: “*Allah, sizlerden iman edip iyi davranışlarda bulunanlara, kendilerinden öncekileri sahip ve hâkim kıldığı gibi onları da yeryüzüne sahip ve hâkim kılacağını, onlar için beğenip seçtiği dini (İslâm’ı) onların iyiliğine yerleştirip koruyacağını ve (geçirmekte oldukları) korku döneminden sonra, bunun yerine onlara güven sağlayacağını vaat etti. Çünkü onlar Bana kulluk ederler; hiçbir şeyi Bana eş tutmazlar. Artık bundan sonra kim inkâr ederse, işte bunlar asıl günahkârlardır*”.¹⁵

Buna rağmen Resûlullah (sas), Medine’de yaşayan bütün kesimlerle barış ve karşılıklı güven ortamı içinde yaşama irâdesini gösterdi.¹⁶ Bu irâdeye rağmen, Medine’deki müşrik Araplar ve Yahûdî gruplar İslâm toplumunu taciz etmeye devam ettiler. “*Ehl-i Kitap’tan çoğu, hakikat kendilerine apaçık belli olduktan sonra, sırf içlerindeki kıskançlıktan ötürü, sizi imanınızdan vazgeçirip küfre döndürmek istediler. Yine de siz, Allah onlar hakkındaki emrini getirinceye kadar affedip bağışlayın. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir*”¹⁷, “*Andolsun ki, mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz; sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve müşriklerden birçok üzücü sözler işiteceksiniz. Eğer sabreder ve takvâ gösterirseniz, muhakkak ki bu, (yapılacak) işlerin en değerlisidir*”¹⁸ meâlindeki âyet-i kerîmeler, İslâm toplumuna, bu olumsuz ve

¹⁵ en-Nur 24/55. “Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenlere gelince, onları dünyada güzel bir şekilde yerleştireceğiz. Eğer bilirlerse âhiretin mükâfatı elbette daha büyüktür. (Onlar) sadece Rablerine tevekkül ederek sabredenlerdir” (en-Nahl, 16/41,42) meâlindeki âyetler de yukarıdaki âyetle aynı anlamdadır. Bazı tefsircilere göre ise bu âyetler, daha evvel Mekke’de zulme uğrayıp işkence görmeleri üzerine Medine’ye hicret eden müminler hakkında nâzil olmuştur. Bu âyetlerle onlara, dünyada iyi bir hayat, geniş bir rızık vadeden Yüce Allah, bu vadini gerçekleştirmiştir. Rivâyet edildiğine göre Hz. Ömer (r.a.), muhâcirlerden bir zata devlet hazinesinden (beytülmal) payına düşeni verirken şöyle demiştir: “Al! Allah bereketini arttırsın. Bu, Allah’ın sana dünyada iken vaat ettiği rızıktır. Senin için âhirete sakladığı ise daha değerlidir.” Bkz. Şâmî, IV,3-4.

¹⁶ Vâkîdî, I,184.

¹⁷ el-Bakara 2/109.

¹⁸ Âl-i İmrân 3/186.

antlaşmalara aykırı tavırlara karşı Medine içinde itidal, sabır ve affi emretti. Ancak Resûlullah (sas), doğrudan İslâm toplumuna yönelik müşahhas tehdit içeren girişimlere karşı fiilî-cezâî müdahalelerde bulundu.¹⁹

Hicretten Sonra Müslümanlar ile Mekkeli Müşrikler Arasına Savaş Halinin Ortaya Çıkması

Hz. Peygamber'in (sas) bi'setinden sonra Mekkeli müşriklerin başta Hz. Peygamber (sas) olmak üzere İslâm'ı kabul edenlere karşı sürekli olarak olumsuz tavırlar, artarak devam eden hak ihlalleri ve mütecaviz tutum ve davranışlarda bulunmuşlardır. Hz. Peygamber'e iman edenler, önce Habeşistan'a, daha sonra o (sas) ve Müslümanlar Medine'ye hicret edip yurtlarını terk etmek mecburiyetinde kalmışlardır. Mekkeli müşriklerin birçok Müslüman'ın Mekke'deki mal varlıklarını müsadere etmişlerdir. En nihayet Mekkeli müşrikler, yurtlarını terk eden ve muhacir konumuna düşen Müslümanların Medine'de de peşlerini bırakmışlardır. Onların Medine'den de sürümelerine çalışmalarıdır. Müslüman muhacirleri himaye etmeleri durumunda Medinelilerle de savaşmaktan kaçınmayacaklarına dair tehdit içeren mektuplar yazmışlardır. Bütün bunlar Mekkeli müşriklerle Müslümanlar arasında savaş halinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu savaş hali nedeniyle ki Müslümanlara kendilerini savunma izni verilmiştir. Şöyle ki:

Kureyş müşrikleri, Mekke'de İslâm'a karşı gösterdikleri olumsuz tavır ve mücadeleyi Müslümanların Medine'ye hicretinden sonra da arttırarak sürdürmüşlerdir. Kureyş müşriklerinin İslâm'a karşı direnmeleri, Arap Yarımadası'ndaki nüfuzlarını kaybetme korkusundan, bedevî kabilelerin direnmesi ise alıştıkları serbest hayatın İslâm'ın emrettiği itaate dayalı yapı tarafından kaldırılacağı endişesinden kaynaklanmıştır.²⁰

Kureyş müşrikleri, Mekke'de iç kargaşa çıkarmak yerine, yurtlarını terk

¹⁹ Vâkıdî, I,176,184-185,187,192; II,456,486,502,634; İbn Seyyidinnâs (1992 n.), I,448-451; Zûrkânî (1996 n.), II,367-378.

²⁰ A. Aziz Durî, *İlk Dönem İslâm Tarihi –bir önsöz-*, çev. Hayrettin Yücesoy, İstanbul 1991, s. 82; M. Hamidullah, *Hazreti Peygamberin Savaşları*, çev. Salih Tuğ, İstanbul 1981, s. 21-22.

eden muhâcirlere sahip çıkan Medinelilere hicretten sonra baskı yapmaya başladılar. Muhâcirlerin Medine'den sürülmelerini sağlamak amacıyla ciddi girişimlerde bulundular.²¹ Muhâcirlerin Mekke'deki mal varlıklarını müsadere ettiler.²² Müslümanlara Kâbe'yi ziyaret yasağı koydular. Yeni Müslüman olanlara da şiddet uyguladılar.

Zühri'nin naklettiği rivâyete göre: Kureyşli müşrikler, Bedir Gazvesi'nden önce, Peygamber'in (sas) Medine'ye muhâcir olarak geldiği ilk zamanlarda, Abdullah b. Übey b. Selûl'u destekleyen Medineli müşriklere mektup yazdılar ve şöyle dediler: "Siz bizim adamımıza kucak açıp barındırdınız. Lât ve Uzzâ'ya yemin ederiz ki, ya onu oradan çıkartıp kovar ya öldürürsünüz ya da biz topluca gelip sizin savaşçılarınızı öldürecek, çocuklarınızı esir alacağız." Abdullah b. Übey b. Selûl ve onu destekleyenler, bu mektubu alınca, Medine'deki Müslümanlarla savaşmak hususunda görüş birliğine vardılar. Durumdan haberdar olan Müslümanlar da toplanıp onlara aynı karşılığı vermeyi kararlaştırdılar. Bunun üzerine Peygamber (sas), Yesribli müşriklere gelip onlara şöyle öğüt verdi: "Kureyş tehdidi sizi bayağı etkilemiş. Birbirinizle savaşmakla Kureyş'in size yapamadığını kendi kendinize yapmış, çoluk çocuğunuzu öldürmüş olacaksınız". Hz. Peygamber'in (sas) bu öğütleri ortalığı yatıştırdı. Medine'de olup bitenler, Kureyş'e ulaştı. Kureyş, Bedir Gazvesi'nden sonra, bu defa Medine'deki Yahudilere: "Siz güç ve kale sahiplerisiniz. Ya adamımızla savaşsınız ya da gelip sizinle kıyasıya savaşarak hakkınızdan geliriz" şeklinde bir mektup yazdılar. Rivâyetin devamında Benî Nadîr'in Hz. Peygamber'e (sas) karşı başarısız suikast girişiminden ve bunun Benî Nadîr'in Müslümanlar tarafından kuşatılıp Medine'den sürülmelerine neden olduğundan bahsedilir.²³

İbn Habîb'in naklettiğine göre ise Ebû Süfyân Sahr b. Harb ve Übey b. Halef el-Cumahî, Resûlullah (sas) Medine'ye hicret edince, Medineli putperestlere şu meâlde bir mektup gönderdiler: "Bizimle sizin aranızda çıkacak harp Arap kabileleri arasında çıkabilecek her harpten daha ıstırap

²¹ Rûdânî, III,305.

²² İbn Seyyidinnâs (1992 n.), I,287.

²³ Abdürrezzâk, V,358-359; Ebû Dûvûd, "el-Harâc ve'l-İmâre ve'l-Fey", 3004; Rûdânî, III,305.

verici olacaktır. İçimizde konumu ve soyu üstün birine destek çıktınız, himaye edip korudunuz. Bu, sizin için bir utanç ve noksanlık sebebidir. Bizimle onun arasından çekilin. Şâyet hayırlı biri ise onunla şerefleniriz, yok eğer kötü biriye ceremesini çekmek bize düşer.”

Kab b. Mâlik, III. Akabe Biati'nda seçilen Medineli nakiblerin isimlerini de zikrettiği bir şiiri ret cevabı olarak yazmış ve bunu, Uhud Savaşı'nda, Ebû Süfyan'a göndermiştir.²⁴

Anlaşılan o ki Mekkeli müşrikler, Mekke'de iç savaş çıkarıp şehirde hâkimiyet ve nüfuz elde etmeye çalışmak yerine yurtlarını terk eden muhacirlerin peşlerini bırakmamış, ilk safhada Medine'nin farklı ve birbirine rakip unsurlar barındıran toplumsal yapısından Müslümanların aleyhine yararlanmak istemişlerdir. Başka bir deyişle Mekkeli müşrikler, Medine'deki kabile rekabetini ve farklı inanç gruplarını ve etnik unsurları kullanarak şehrin içişlerine –Müslümanların aleyhine olacak şekilde- karışmaya çalışmışlardır.

Bunları savaş nedeni kabul eden Medine İslâm toplumu, ticaret yollarını -özellikle de Medine ve çevresinden geçen Suriye ticaret yolunu- keserek Mekkelilere iktisadi baskı yapmaya başladı.²⁵

İşte bu ve benzeri gelişmeler üzerine Hz. Peygamber (sas) hicretin 7. ayında, Hamza b. Abdilmuttalib'i, 'İs'e²⁶ bir müfreze ile sevk etti. Bu, -Zührî, Mûsâ b. Ukbe ve Vâkîdî'ye göre²⁷ - İslâm çağında sevk edilen ilk seriyyedir.

Netice itibarıyla Hz. Peygamber (sas) ve ashabına, hicretten kısa bir süre sonra, Mekkeli müşriklerle savaşmalarına izin verilmesinin en önemli nedenlerinden bazıları şöyle sıralanabilir: 1- Hz. Peygamber (sas) ve ashabına yapılan zulüm ve haksızlıklar. 2- Hz. Peygamber'in ve ashabının Mekke'yi terk etmek mecburiyetinde bırakılmaları. 3- Müslümanların Mekke'deki mal varlıklarının müsadere edilmesi. 4- Mekkeli müşriklerin,

²⁴ İbn Habîb, s. 271-274.

²⁵ Zürkânî (1996 n.), II,234-235.

²⁶ Kervancılar, 'İs-i Zebânî diye anılan bir suyun bulunduğu ağaçlık mevkide dinleniyorlardı, bkz. N. Bozkurt, “‘İs Seriyesi’”, DİA, XXII,465.

²⁷ Vâkîdî, I,9,10,11,48; İbn Sa'd, II,6; Belâzürî, *Ensâb*, I,477; İbn Kesîr, II,358.

muhacirleri ve onlara kucak açan Medineli Müslümanları kendi hallerine bırakmamaları, onlara baskı yapmaları ve savaş gibi tehditlerde bulunmaları. Savaşa izin veren: *“Kendileriyle savaşılana (müminlere), zulme uğramış olmaları sebebiyle, (savaş konusunda) izin verildi. Şüphe yok ki Allah, onlara yardıma mutlak surette kadirdir.²⁸ Onlar, başka değil, sırf "Rabbimiz Allah'tır" dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarılmış kimselerdir. Eğer Allah, bir kısım insanları (kötülüklerini) diğer bir kısmı ile defedip önlemeseydi, mutlak surette, içlerinde Allah'ın ismi bol bol anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler yıkılır giderdi. Allah, kendisine (kendi dinine) yardım edenlere muhakkak surette yardım eder. Hiç şüphesiz Allah, güçlüdür, galiptir”²⁹* meâlindeki âyetler de söz konusu Müslümanlar ile Mekkelî müşrikler arasında vaki olan savaş sebebi sayılan hususlara işaret eder.³⁰

²⁸ Mekkelî müşrikler, Hz. Peygamber'e ve arkadaşlarına, özellikle fakir ve kimsesiz Müslümanlara çeşitli işkence ve saldırıda bulunuyorlar ve bu mazlum insanlar, Hz. Peygamber'e gelerek durumdan şikâyetçi oluyorlardı. Resûlullah (s.a.) ise, henüz savaş izni çıkmadığını söylüyor, şimdilik sabırlı ve metin olmalarını öğütüyordu. Abdullah b. Abbas'ın rivayetine göre, yukarıdaki âyet ile ilk defa savaşa izin verilmiş oldu.

²⁹ el-Hac 22/39,40.

³⁰ Başka bir ifadeyle: [*Kur'an*'ın hukukî düzenlemelerle ilgili temel özelliklerinden biri olan tedricilik ilkesi doğrultusunda savaşla ilgili hükümler bakımından bir gelişim sürecinin yaşandığı görülür. Maruz kalınan işkencelere rağmen Müslümanların sayısının ve gücünün azlığından dolayı Mekke döneminde savaşa izin verilmemiştir. Cessâs, hicretten önceki dönemde sıcak çatışmanın yasak olduğu konusunda görüş birliği bulunduğunu söyler ve bu hükmün *“İyilikle kötülük bir olmaz. Sen -kötülüğü-daha güzel bir tavırla önle”* (Fussilet 41/34); *“Yine de onları affet ve aldırış etme”* (el-Mâide 5/13); *“Sana düşen yalnızca duyurmaktır; hesabı görmek bize aittir”* (er-Ra'd 13/40) meâlindeki âyetlerle diğer bazı âyetlere dayandığını kaydeder. İbn Abbas'tan nakledilen bir olay savaş yasağının hicretten sonra bir müddet daha sürdüğünü göstermektedir. Malları Mekke'de kalan Abdurrahman b. Avf ve akrabaları Hz. Peygamber'e gelerek, *“Biz müşrik iken zengin ve saygındık, Müslüman olduktan sonra zelil hale düştük, -savaşa izin yok mu?”* dediklerinde Resûl-i Ekrem (sas): *“Bana affetmek emredildi, Mekkelilerle savaşmayın”* buyurmuştur (Nesâî, *“Cihâd”*, 1). Mekke'yi terk etmelerine rağmen müşriklerin baskı ve saldırılarından kurtulamayan Müslümanlar hicretin ilk yılında inen el-Hac Sûresi'nin, *“Saldırıya uğrayanlara zulme maruz kaldıkları için savaş izni verildi”* meâlindeki âyetiyle (22/39) düşmana silâhla karşılık verme imkânına kavuşmuştur. Saldırıya karşılık verme izni daha sonra nâzil olan şu âyetle yükümlülük haline dönüşmüştür: *“Size savaş açanlarla Allah uğrunda siz de savaşın, fakat aşırılığa sapmayın”* (el-Bakara

Savaşa İzin Veren Âyetlerin İniş Tarihleri

Urve b. Zübeyr gibi ilk siyer-megâzî ulemâsı,³¹ Cihâdın savaş şekline izin veren âyetlerin³² iniş tarihi ile ilgili birbirine yakın görüşleri sürmüştür. Bunlar, hicretin hemen öncesine ve hemen sonrasına işaret eder. Savaşa izin veren âyetlerin Hz. Peygamber'in (sas) hicreti sırasında veya bundan kısa bir müddet sonra indiği genel kabul gören bir görüştür. Bu da savaş izninin Hz. Peygamber'in (sas) Medine'ye hicretinden sonra Hz. Hamza'nın 'İs Seriyesi'nden önce verildiğine işaret eder. İbn İshâk'ın bir rivâyeti ise bu tarihi biraz daha eskiye, III. Akabe Biati'ne kadar götürmektedir. Bundan önce ise Hz. Peygamber'den (sas) ve Müslümanlardan, olumsuz davranışlar karşısında Allah'a sığınıp dua etmeleri, işkencelere sabır göstermeleri ve kaba hareketlere müsamaha ile karşılık vermeleri istenmiştir. İbn Kayyim el-Cevziyye'nin yaptığı izahlar da bu neticeyi teyit etmektedir.

Müşriklerle savaşa izin veren âyetlerin hicretten sonra indiğini kabul eden İbn Kayyim el-Cevziyye, yaptığı tahlillerden şu sonuca ulaşır:

1- Müşriklerle savaş önce haramdı. Ebû Hayyân el-Endelûsî'nin tefsirinde yer alan bilgilere göre de önceleri 70 küsur âyetle savaş

2/190). Saldırıya uğranılması halinde savaşı farz kılan bu emir, önceleri sadece Kureyşli müşriklere yönelikken daha sonra Müslümanlar aleyhine onlarla iş birliği yapan Ehl-i Kitabı (et-Tevbe 9/29) ve Arap yarımadasındaki diğer kabileler de bunlarla beraber olunca düşman niteliği taşıyan herkesi (et-Tevbe 9/ 36) kapsamına almıştır. Bu süreçte savaşın, İslâm inancını ve Müslüman toplumunu korumak için meşrû savunma hakkının gerektirdiği bir zorunluluk olarak görüldüğü açıktır. *"Antlaşmalarını bozan, peygamberi sürüp çıkarmaya karar veren ve size ilk önce kendileri saldıran toplulukla savaşmayacak mısınız?"* âyetiyle (et-Tevbe 9/13), *"Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin; Allah'tan âfiyet dileyin. Fakat düşmanla karşılaşınca da sabredin ve bilin ki cennet kılıçların gölgesi altındadır"* hadisi (Müslim, *"Cihâd"*, 20; Ebû Dâvûd, *"Cihâd"*, 89) bu tespiti teyit etmektedir. Başta hayat hakkı ve vücut bütünlüğü olmak üzere insan temel hak ve hürriyetlerini koruma ve her türlü haksızlığı önleme hedefine yönelik olan bu savaş anlayışı Müslümanlara uygun şartlar oluştuğunda düşmanlarıyla savaşa hak ve görevini verir]. Bkz. A. Yaman, *"Savaş"*, DİA, XXXVI,190-191.

³¹ İbn Hişâm, II,111.

³² el-Hac 22/39,40.

yasaklanmıştı.³³

2- Sonra müşriklerle savaşa izin verildi.

3- Daha sonra savaş açanlarla savaşmak emredildi.

4- Nihâyet bütün müşriklerle savaşmak (cihâd) emredildi.³⁴

Cihâd farzı iki türlüdür: 1- Gücü yeten her kişiye, gücü yettiği ölçüde farz-ı ayn olan cihâd. Bu cihâd seferberlik ilan edildiğinde olur. Yüce Allah: “(Ey müminler!) Gerek hafif, gerek ağır olarak savaşa çıkın, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin. Eğer bilerseniz, bu sizin için daha hayırlıdır”³⁵ buyurmuştur. Yine “Ey iman edenler! Size ne oldu ki, “Allah yolunda savaşa çıkın!” denildiği zaman yere çakılıp kalıyorsunuz? Dünya hayatını ahirete tercih mi ediyorsunuz? Fakat dünya hayatının faydası ahiretin yanında pek azdır”³⁶ buyurmuştur. 2- Farz-ı kifâyeye olan cihattır. Müslümanlardan bir bölümü yerine getirince müşriklerin direncini kırmak ve dini yüceltmek amacı gerçekleştiği için diğer Müslümanlardan yükümlülük kalkar. Bu tür cihâd, her zaman herkese farz olsaydı cihâdın amacı gerçekleşmemiş olurdu. Çünkü amaç Müslümanların güvende olmaları, din ve dünya işlerini yerine getirebilmeleridir. Herkes cihadla uğraştığında dünya işleri ile ihmal edilmiş olur.³⁷ Kısacası cihad, seferberlik durumunda farz-ı ayn, diğer durumlarda ise bir görüşe göre farz-ı ayn, meşhûr olan görüşe göre ise farz-ı kifayedir.³⁸

³³ كانوا يأتون رسول الله صلى الله عليه وسلم من بين مضروب ومشجوج فيقول لهم: اصبروا فإني لم أؤمر بالقتال حتى هاجر وهي (Ebû Hayyân Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Yusuf b. Hayyân en-Nahvî el-Endelüsî'nin (v. 745/1344) *el-Bahrü'l-Muhît*, Beyrut 1413/1993, VI,346; Zürkânî (1996 n.), II,218.

³⁴ İbn Hişâm, IV,191,192.

³⁵ et-Tevbe 9/41. Âyet-i kerîmede ifade edilen hafiflik ve ağırlıktan maksat, şartlar ne olursa olsun, savaş kolay da olsa zor da olsa, binekli de olsanız, yaya da olsanız; zayıf da olsanız, kuvvetli de olsanız; zengin de olsanız, fakir de olsanız; ihtiyar da olsanız, genç de olsanız savaşa çıkınız demektir. Ancak daha sonra inen 91. âyetle zayıflar, hastalar ve savaşta harcanacak bir şey bulamayacak kadar fakir olanlar bu hükmün dışında bırakılmışlardır.

³⁶ et-Tevbe 9/38.

³⁷ es-Serahsî, *el-Mebsût*, çev. Şerafettin Kalay ve diğerleri, İstanbul 2008, X,4.

³⁸ ثم فرض عليهم القتال بعد ذلك لمن قاتلهم دون من لم يقاتلهم فقال وقاتلوا في سبيل الله الذين يقاتلونكم البقرة 190 ثم فرض (ثم فرض عليهم قتال المشركين كافة وكان محرما ثم مآذونا به ثم مأمورا به لمن بدأهم بالقتال ثم مأمورا به لجميع المشركين إما فرض عين على

İslâm Savaş Hukuku

İslâm hukukunda, savaş ilanı ve savaşla ilgili faaliyetleri doğrudan devlet otoritesiyle ilgilidir ve onun iznine bağlandığı malumdur. Ayrıca İslâm fihhında, savaş hukuku, savaşılana göre farklılık arz eder. Bu durum fihhın (İslâm hukukunun) “siyer” bölümlerinde teferruatlı bir şekilde izah edilmiştir.

İslâm hukukçuları, Müslüman bir toplumun gayri müslim toplum ya da bireylerle ilişkilerde izleyeceği tutum, siyaset ve hukuk rejimini özellikle Hz. Muhammed'in (sas) ve onu (sas) takiben Hulefâ-yi Râşidîn'in bu konuda benimsedikleri davranış ve gittikleri yoldan (sîret) çıkardıkları için ilgili hükümleri de siyer terimi altında bir araya getirmişlerdir. Bu yaklaşım, İslâm kültüründe devletler hukuku uygulamalarının Hz. Peygamber (sas) gibi ideal bir örneğe dayandığı, dolayısıyla bu alanda günlük siyasetin ve keyfiliğin değil hukukîliğin hâkim olması gerektiği mesajını içermektedir.³⁹

Mesela es-Serahsî, *Kitâbü's-Siyer*'in girişinde bu duruma şu mealdeki sözlerle ifade eder: [Siyer, sîret kelimesinin çoğuludur. Bu bahse siyer ismi verilmiştir. Çünkü bu bahis Müslümanların:

1- Müşriklerden (gayri Müslimlerden) Müslümanlarla savaş halinde olanlarla (harbî),

2- Müşriklerden (gayri Müslimlerden) Müslümanlarla muahede yapanlarla (ehl-i ahd): a- Emân verilenler (müste'men: İslâm topraklarına girmeleri için Müslümanlarca kendilerine emân verilmiş yabancı ülke vatandaşları: İslâm ülkesine gelen misafirler, seyyahlar, talebeler, tüccarlar ve elçiler gibi) ve b- Zimmîler (İslâm devletinin tebaası olan Ehl-i Kitâb gibi) bunlardandır,

3- İslâm'ı kabulden sonra inkâr ettikleri için kâfirlerin en kötüsü olan dinden dönenlerle (mürtetlere) ve

أو (احمد القولين أو) İbn Kayyim el-Cevziyye, III,340-342; ayrıca bkz. es-Serahsî, *el-Mebsût*, IV,6; Şâmî IV,5.

³⁹ Ahmet Yaman, “Siyer”, DİA, XXXVII,316.

4- Bilgisiz ve yanlış tevil yapanlardan olsalar da müşrik derecesinde olmayan (yani Müslüman kabul edilen) asilerle (bâgilerle) muamele tarzını açıklamıştır. Müslümanların müşriklere karşı tutumları konusunda deriz ki: Müslümanların görevi, onları hak dine çağırarak; hak dine girmemekte diretenlerle de savaşmaktır. Çünkü bu ümmetin, indirilmiş olan bütün kitaplarda bertilen niteliği, iyiliği emretmek kötülüğü yasaklamaktır. Bu niteliğinden dolayı ümmetlerin en iyisi (üstünü) olmuştur. Yüce Allah: “*Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder; kötülükten meneder ve Allah’a inanırsınız*”⁴⁰ buyurmuştur.

İyiliğin başı, Yüce Allah’a imandır. Dolayısıyla her mümin, insanlara bunu emretmekle ve onları buna çağırarak görevlidir.

Kötülüğün kökü de Allah’a şirk koşmaktır. Şirk, bilgisizliğin ve inatçılığın son noktasıdır. Çünkü şirkte, hiçbir yoruma dayanmaksızın gerçeği inkâr etmek manası vardır. Dolayısıyla her mümin gücü yettiğince insanları şirkten alıkoymakla görevlidir.

Resûlullah’a (sas) ilk olarak müşriklerden uzak durması ve onların yaptıklarını görmezlikten gelmesi emredilmiştir. Yüce Allah: “*Şimdilik onlara güzel muamele et*”,⁴¹ “*müşriklerden yüz çevir*”⁴² buyurmuştur.

Daha sonra güzel öğütleri onları hak dine çağırması ve onlarla en güzel yollarla mücadele etmesi emredildi. Yüce Allah: “*(Resûlüm!) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütlerle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et!*”⁴³ buyurdu.

Daha sonra savaşı başlatan müşrikler olduğunda onlarla savaşmak emredildi. Yüce Allah: “*Kendileriyle savaşılana (müminlere), zulme uğramış olmaları sebebiyle, (savaş konusunda) izin verildi*”⁴⁴ buyurmuştur. Yani “onların kendilerini savunmalarına izin verildi” demektir.

⁴⁰ Âl-i İmrân 3/110.

⁴¹ el-Hicr 15/85.

⁴² el-En’âm 6/106.

⁴³ en-Nahl 16/125.

⁴⁴ el-Hac 22/39. Mekkeli müşrikler, Hz. Peygamber’e (sas) ve arkadaşlarına, özellikle fakir ve kimsesiz Müslümanlara çeşitli işkence ve saldırıda bulunuyorlar ve bu mazlum insanlar, Hz. Peygamber’e (sas) gelerek durumdan şikâyetçi oluyorlardı. Resûlullah (sas) ise, henüz savaş izni çıkmadığını söylüyor, şimdilik sabırlı ve metin

Yine Yüce Allah: “Onları (size karşı savaşanları) yakaladığınız yerde öldürün”⁴⁵ ve “Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş”⁴⁶ buyurmuştur.

En sonunda ise savaşa Müslümanların başlaması emredilmiştir. Yüce Allah: “Fitne tamamen yok edilinceye ve din (kulluk) de yalnız Allah için oluncaya kadar onlarla savaşın”⁴⁷ ve “müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün”⁴⁸ buyurmuştur. Resûlullah (sas) da: “‘Lâ ilâhe illallah’ (Allah’tan başka tanrı yoktur) deninceye kadar insanlarla savaşmam emredildi. Bu sözü söyledikleri zaman kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Ancak işledikleri suçun bir gereği olarak canlarının alınması ve dinin bir gereği olarak mallarının alınması bunun dışındadır. Onları sorgulamak ise Allah’a aittir” (*أَمَرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَمَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عَصَمَ مِنِّي مَالَهُ*) (*وَنَفْسَهُ إِلَّا بِحَقِّهِ وَحِسَابُهُ عَلَى اللَّهِ*) buyurmuştur. Böylelikle müşriklere karşı cihat farz kılındı. Cihat kıyamete dek sürecek olan bir farzdır. Resûlullah (sas): “Cihat, Yüce Allah’ın beni peygamber olarak gönderdiği günden, ümmetinden son bir grubun deccal ile savaşmasına kadar sürecektir” (*الجهاد*) (*ماضٍ منذ بعثني الله تعالى الى ان يقاتل اخر عصاية من امتي الدجال*) buyurmuştur. Yine Peygamber (sas): “Kıyametin hemen önünde kılıçla gönderildim. Rızkım mızrağımın gölgesinde kılındı. Zillet ve aşağılanmak bana karşı gelenlere verildi. Kim bir topluluğa benzerse, o da onlardandır” (*بعثت بالسيف بين يدي*) (*الساعة وجعل رزقي تحت ظل رمحي والذل والصغار على من خالفني ومن تشبه بقوم فهو منهم*) buyurmuştur.

Bu hadisin tefsiri Süfyân b. Üyeyne’den şöyle nakledilmiştir. Yüce Allah, Peygamberini (sas) dört kılıçla göndermiştir:

1- Kendisinin (sas) puta tapanlarla (müşriklerle) savaştığı kılıç.

olmalarını öğütüyordu. Abdullah b. Abbas’ın (r.a.) rivâyetine göre, yukarıdaki âyet ile ilk defa savaşa izin verilmiş oldu.

⁴⁵ el-Bakara 2/191.

⁴⁶ el-Enfâl 8/61.

⁴⁷ el-Bakara 2/193.

⁴⁸ et-Tevbe 9/5.

2- Ebû Bekir'in (r.a.) dinden çıkanlarla (mürtetlerle) savaştığı kılıç. Yüce Allah: “Onlarla, teslim oluncaya kadar savaşıacaksınız”⁴⁹ buyurmuştur.

3- Ömer'in (r.a.) Mecusilerle ve Ehl-i Kitap'la (Hıristiyan ve Yahudilerle) savaştığı kılıç. Yüce Allah: “Kendilerine Kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Resûlünün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini kendine din edinmeyen kimselerle, küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın”⁵⁰ buyurmuştur.

4- Ali'nin (r.a.) yanlış yorumlar yaparak dinden çıkanlarla, verdiği sözü tutmayanlarla, adaletten ayrılanlarla savaştığı kılıç. Ali'nin (r.a.) şöyle dediği nakledilmiştir: “Yanlış yorumlar yaparak dinden çıkaranlarla, verdiği sözü tutmayanlarla ve adaletten sapanlarla savaşmak bana emredildi”. Yüce Allah: “Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla savaşın”⁵¹ buyurmuştur].⁵²

Konu ile İlgili Bazı İstihlalar

Siyer: Doğumundan vefatına kadar, Hz. Peygamber'in (sas) heyetini, hallerini ve gidişatını, tespit etmek (tayîn) ve vakitlerini belirlemek (tevkît) bakımından ele alan bir ilimdir. Bu alanda yazılan eserlere de “sîre” veya “siyer” denmektedir.⁵³

İslâm hukuk (fıkıh) kaynaklarından özel bir çeşidin de ismidir. Yine hadîs ve fıkıh sistematüğinde cihada ait bahisleri ve hükümleri içeren kısma *kitâbü'l-cihâd* denildiği gibi *kitâbü's-siyer* (İslâm genel ve özel devletler hukuku) de denilir. Başta Râşid Halifeler olmak üzere Müslümanlar, gayri

⁴⁹ el-Feth 48/16.

⁵⁰ et-Tevbe 9/29.

⁵¹ el-Hucûrât 49/9.

⁵² es-Serahsî, *el-Mebsût*, IV,56. ayrıca bkz. Ahmet Yaman, “Savaş”, DİA, XXXVI,189-194. (Savaş Hukuku, Savaş İlanı, Savaş Kuralları, Savaşın Sona Ermesi gibi başlıklara bakınız).

⁵³ Bir tarih terimi olarak siyer kelimesini: “Tarih: Zamanı, hallerini (ahvâl) ve onunla ilgili şeylerin hallerini, bunları tespit etmek (tayîn) ve vakitlerini belirlemek (tevkît) bakımından ele alan bir ilimdir” şeklindeki Kâfiyeci'nin cümlesini esas alarak tanımladık (K. Şulul, *Kâfiyeci'de Tarih Usûlü*, ikinci baskı, İstanbul 2011, s. 57).

Müslimlerle münasebetlerde takip ettikleri ve edecekleri siyaseti ve hukuk rejimini, Hz. Peygamber'in (sas) siyer ve megâzisindeki heyet, hal ve tuttuğu yoldan (*sîret*) almışlardır.⁵⁴ İslâm hukukçuları ise bunları sistematize edip bu alana tahsis edilmiş eserler yazmışlardır. Bu manada siyer, İslâm savaş hukukunu da kapsar.

M. Hamidullah'a göre, İslâm genel ve özel devletler hukuku manasında siyer kelimesini kullanan ilk ilim ehli İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe Nu'mân b. Sâbit'tir (80-150/699-767).⁵⁵ Muhaddis ve fakih Ebû İshâk İbrahim b. Muhammed b. el-Hâris el-Fezârî'nin (v. 188/804 [?]) *Kitâbu's-Sîreti fi Dari'l-Harb* (كتاب السيرة في دار الحرب),⁵⁶ *Kitâbu Siyeri'l-Vâkûdî* (كتاب سير الواقدي), *Kitâbu Siyeri'l-Evzaî* (كتاب سير الأوزاعي), *Kitâbu Siyeri'l-Velîd b. Müslim 'Ani'l-Evzaî* (كتاب سير الوليد بن مسلم عن الأوزاعي), *Kitâbu Siyeri Sîrîn* (كتاب سير سيرين), *Kitâbu Siyer li Saîd b. Yahyâ el-Umevî* (كتاب السير لسعيد بن يحيى الأموي) gibi pek çok eser bu meyanda telif edilmiştir.⁵⁷

Cihâd

Cihâd (جهاد) kelimesi, sülâsi filele elif eklenerek elde edilen ve genelde müşareket bildiren rubâî fâile (فاعل) kalıbındaki “جاهد” fiilinin mastarıdır. “جاهد” fiilinin sülâsisi “جهد” olup mastarı, “الجهد” ve “الجهْد” şekillerinde gelir. Bu mastarlar: “Tabiat ve tâkat”, “meşakkat/sıkıntı/zahmet”, “gayet ve nihayet”, “son derece gayret etmek”, “çalışabildiği kadar çalışmak” ve

⁵⁴ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûki İslâmîyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul ts., III,350; A. Yaman, “Siyer”, DİA, XXXVII,316.

⁵⁵ M. Hamidullah, *İslâm'da Devlet İdaresi*, çev. Kemal Kuşçu, Ankara ts., Nur Dağıtım, s. 43.

⁵⁶ *Kitâbü's-Siyer* diye de bilinen Fezârî'nin eseri kaynaklarda *Kitâbü's-Siyer ve'l-cihâd* ve *Kitâbü's-Siyer fi'l-ahbâr ve'l-ahdâs* adlarıyla da geçer. İslâm genel ve özel devletler hukukuna (siyer) dair ilk eserlerden olan kitap için İmâm Muhammed b. İdrîs eş-Şafî'nin (150-204/767-820), “Siyer konusunda benzeri yazılmamıştır” dediği ve aynı konudaki eserinde onun teribini esas aldığı söylenir. Fezârî'den Muâviye b. Amr er-Rûmî'nin (v. 215/830) rivâyet ettiği *Kitâbü's-Siyer* beş bölümden meydana gelmiş olup Fas Karaviyyin Kütüphanesi'nde mevcut nüshasının ikinci bölümü 270 (883-84) yılında istinsah edilmiştir. Eser Faruk Hamâde (I. Baskı, Beyrut 1408/1987) tarafından yayımlanmıştır. Bkz. H. Güleç, “Fezârî”, DİA, XII,539.

⁵⁷ İbn Sa'd, VII,341.

“çalışmak” gibi manalara gelir.⁵⁸

“Cehd” mastarı, hepsi: “...**bütün güçleriyle Allah’a yemin etmişlerdi** (أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ)⁵⁹” şeklindeki bir ibare içinde olmak üzere beş âyette zikredilmiştir.

“Cuhd” mastarı ise: “*Sadakalar hususunda, müminlerden gönüllü verenleri ve **takatlerinin yettiğinden** (وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ) başkasını bulamayanları çekiştirip onlarla alay edenler var ya, Allah işte onları maskaraya çevirmiştir. ve onlar için elem verici azap vardır*”⁶⁰ meâlindeki âyette zikredilmiştir.

Cihâd kelimesi, *Kur’ân-ı Kerîm*’de isim olarak dört, fiil şeklinde yirmi dört yerde geçmektedir; “cihâd eden” anlamında ism-i fâil olan mücahit kelimesi ise iki âyette zikredilmiştir.⁶¹ Bu âyetlerin bazısında cihâd kelimesi doğrudan savaş anlamında kullanılmış, bazısında ise “Allah’ın rızasına uygun yaşama çabası” şeklinde bir mana kastedilmiştir.⁶²

Cihâd, es-salâ (الصلاة) gibi bir lafz-ı müşterektir.⁶³ Nasıl ki es-salâ lafzı, başta beş vakit farz namaz olmak üzere -fıkıhta tarif edilen- bir ibadeti bildirdiği gibi dua manasına da gelir. Aynı şekilde cihâd, İslâm’da farz olan ve fıkıhta (İslâm hukuk külliyatlarında) *kitâbü’l-cihâd*, *kitâbü’s-siyer* (İslâm genel ve özel devletler hukuku) ve *kitâbü’l-megâzî* bahislerinde, hadîs mecmualarında ise *kitâbü’l-cihâd ve’s-siyer* ve *kitâbü’l-megâzî*⁶⁴ gibi bahislerde mâhiyeti ve hukûkî durumu bütün teferruatıyla belirlenen “Allah kelimesini yüceltmek (ilâyı kelimetullah) maksadıyla Allah yolunda (fî sebîlillah) yapılan savaş”ı ifade ettiği gibi Allah rızasını elde etmek için icra edilen diğer mücahede türlerini de ifade eder.

⁵⁸ M. Asım Efendi, *Kamus Tercümesi*, II,1396, “جهد” md.

⁵⁹ el-Mâide 5/53; el-Enâm 6/109; en-Nahl 16/38; en-Nûr 24/53; el-Fâtır 35/42.

⁶⁰ et-Tevbe 9/79.

⁶¹ en-Nisâ 4/95; Muhammed 47/31; M. F. Abdülbaki, *el-Mu’cemü’l-Müfehres*, s. 182-183 (جهد md.).

⁶² A. Özel – B. Topaloğlu, “*Cihad*”, DİA, VII,527-534; Ebulfazl İzzetî, *İslâm’ın Yayılış Tarihine Giriş*, çev. Cahit Koytak, İstanbul 1984, s. 20,27.

⁶³ Mantıkta, bir lafzın değişik anlamlarda kullanılmasına “lafz-ı müşterek” denir.

⁶⁴ Bkz. Ö. N. Bilmen, *Hukûkî İslâmîyye ve Istılahatı Fıkıhiyye Kamusu*, III,354; ek 2: “Siyer” md.

Cihâd; tevhit, iman, İslâm, adalet, ilim, hak, hukuk ve faziletin neşri; hak din, akıl ve nesil gibi evrensel değerlerin korunması, yaygınlaşması ve geliştirilmesi gayesiyle Allah rızasını kazanmak için yapılan faaliyetlerin tümünü ifade eder. Yukarıda zikredilen çerçevede yapılan bir faaliyete cihâd denilebilmesi; *Kur'ân* ve *Sünnet*'te bunun bir şekilde cihâd olarak ifade edilmesine bağlıdır. *Kur'ân* ve *Sünnet*'te cihâd olarak bildirilen faaliyetlerden bazıları şunlardır:

1- Kâfirlere karşı mal ve canla⁶⁵ yapılan ve Müslümanlara farz kılınan savaş (cihâd, harp,⁶⁶ kıtâl,⁶⁷ nefir⁶⁸):

Abdullah b. Revâha (r.a.), Mûte Gazvesi'nde (Cemâziyelevvel H. 8) Cuma namazı nedeniyle, orduyla birlikte hareket etmeyi geride kaldı. Resûlullah (sas) ile birlikte Cuma namazını kıldı. Resûlullah (sas), namazdan sonra ona: “Arkadaşlarınla gitmene ne engel oldu?” diye sordu.

Abdullah b. Revâha (r.a.): “Seninle Cuma namazını kılıp, sonra onlara yetişmek istedim” dedi.

Resûlullah (sas): “Yeryüzündeki her şeyi Allah yolunda infak etsen bile, cihada hemen koşuşturmalarının sevabına yetişemezsin”⁶⁹ (لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَدْرَكَتْ فَضْلَ غُدُوَّتِهِمْ veya: “Allah yolunda, sabah veya akşam

⁶⁵ “(Ey müminler!) Gerek hafif, gerek ağır olarak savaşa çıkın, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin. Eğer bilerseniz, bu sizin için daha hayırlıdır” (et-Tevbe 9/41). Âyet-i kerimde ifade edilen hafiflik ve ağırlıktan maksat, şartlar ne olursa olsun, savaş kolay da olsa zor da olsa, binekli de olsanız, yaya da olsanız; zayıf da olsanız, kuvvetli de olsanız; zengin de olsanız, fakir de olsanız; ihtiyar da olsanız, genç de olsanız savaşa çıkınız demektir. Ancak daha sonra inen 91. âyetle zayıflar, hastalar ve savaşa harcanacak bir şey bulamayacak kadar fakir olanlar bu hükmün dışında bırakılmışlardır.

⁶⁶ el-Mâide 5/64; el-Enfâl 8/57; Muhammed 47/4.

⁶⁷ el-Bakara 2/190-191,193; en-Nisâ 4/74-76; et-Tevbe 9/12-13.

⁶⁸ en-Nisâ 4/71; et-Tevbe 9/38,41.

⁶⁹ (غدوتم بفتح الغين وضمها أي فضيلة إسرعهم في ذهابهم إلى الجهاد). Ebu'l-Alâ Muhammed Abdurrahman b. Abdirehim el-Mübarekî (1865-1935), *Tuhfetu'l-Ahvâzi bi Şerhi Câmi't-Tirmizî*, III,54 (eş-Şâmîle); Molla Aliyu'l-Kârî, *Mirkâtu'l-Mefâtih Şerh Mişkâti'l-Mesâbih*, XII,55 (eş-Şâmîle). (الغدوة: المرة من الغدو وهو سير أول النهار تقيض الرواح). İbnü'-Esîr, *en-Nihâye*, “عدا” md.

gazaya çıkmak, dünyadan ve içinde bulunan şeylerden daha hayırlıdır” (لَعْدُوَّةٌ) (أَوْ رَوْحَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا)⁷⁰ buyurdu.

2- İslâm’a yumuşak söz,⁷¹ hikmet, güzel öğüt, nasihat ve en güzel şekilde mücadele ile davet etmek: “Öyleyse, kâfirlere itaat etme ve onunla (Kur’ân ile) onlara karşı pek büyük bir cihadla mücadele et!”⁷² “(Resûlüm!) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et! Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidâyete erenleri de çok iyi bilir”.⁷³ Bu âyete göre hakka davet açısından insanlar üç sınıfa ayrılabilir.

1- Akıllı selim sahibi ve eşyanın hakikatini araştıran alimler, hikmet ile hakka davet edilir. Zira hikmet, kesin delillerdir.

ii- Halkın çoğunluğunu teşkil eden ve sağlam fitratını koruyan orta sınıf. Güzel öğüt bunlar içindir.

iii- Mücadeleci, inatçı ve düşman kimseler. Mücadele yolunun en güzeliyle davet edilmesi istenenler de bunlardır. Zira Yüce Allah, Hz. Musa’ya (sas) Firavun’u bile yumuşak sözle hakka davet etmesini emretmiştir.⁷⁴

3- Günahları terk etmek, en faziletli hicrettir. Farzlara özen gösterip sebat etmek, en faziletli cihattır. Allah’ın huzuruna çok zikirle gelmekten daha sevimsisi yoktur: (وَحَافِظِي عَلَى الْفَرَائِضِ، فَإِنَّهَا أَفْضَلُ الْهُجْرَةِ، وَأَكْثَرِي ذِكْرَ اللَّهِ، وَأَكْثَرِي ذِكْرَ اللَّهِ، فَإِنَّكَ لَا تَأْتِيَنَ اللَّهَ بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ كَثْرَةِ ذِكْرِهِ)⁷⁵

4- İyiliği (ma’rûf) emredip kötülükten (münker) sakındırmak.⁷⁶

5- Namazı ta’dil-i erkânla kılmak: (أَقِمِّي الصَّلَاةَ، فَإِنَّهَا أَفْضَلُ الْجِهَادِ، وَاهْجُرِي)

⁷⁰ Şâmî, VI,147.

⁷¹ Tâhâ 20/44.

⁷² el-Furkân 25/52.

⁷³ en-Nahl 16/125.

⁷⁴ “Firavun’a gidin. Çünkü o, iyiden iyiye azdı. Ona yumuşak söz söyleyin. Belki o, aklını başına alır veya korkar” (Tâhâ 20/43,44).

⁷⁵ Ebü'l-Kâsım et-Taberânî (v. 360), el-Mu’cemü'l-Vesît, thk. Tarık b. Avez – Abdülmuhsin el-Hüseynî, Dârü'l-Haremeyn nşr. Kahire, VII,21.

⁷⁶ Âli İmrân 3/104,110,114.

(المعاصي، فَإِنَّهَا أَفْضَلُ الْهَجْرَةِ، وَادْكُرِي اللَّهَ كَثِيرًا، فَإِنَّهُ أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ أَنْ تَتَّقِيَنَّهُ بِهِ⁷⁷).

6- Şartlarına uygun eda edilmiş hac: (عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ نَرَى الْجِهَادَ أَفْضَلَ الْأَعْمَالِ أَفْلا نَجَاهِدُ مَعَكَ؟ فَقَالَ: لَا لَكِنِ أَفْضَلُ الْجِهَادِ (حَجٌّ مَبْرُورٌ⁷⁸).

7- Anne-babaya hizmet: Abdullah b. Amr b. 'Âs (r.a.) şöyle demiştir: “Birisi, Resûlullah’a (sas) gelip, cihada katılmak için izin istedi. Resûlullah (sas): ‘Ebeveynin hayatta mı?’ diye sordu. O: ‘Evet’ deyince: Resûlullah (sas): ‘O ikisinin rızasını kazanma yolunda gayret et’ buyurdu”⁷⁹.

مُعَاوِيَةَ بْنِ جَاهِمَةَ السُّلَمِيِّ (مُعَاوِيَةَ بْنِ جَاهِمَةَ السُّلَمِيِّ) ر.ا.)، Resûlullah’a (sas) gelerek: “Ey Allah’ın Resûlü! Savaşa katılmak istiyorum, bu işi sizinle istişare etmeye geldim” dedi. Resûlullah (sas): “Annen hayatta mı?” diye sordu. O: “Evet” dedi. Resûlullah: “Öyleyse annene hizmet et, çünkü Cennet onların ayakları altındadır”:⁸⁰ (تَحْتِ رِجْلَيْهَا).

⁷⁷ et-Tebarânî (v. 360), *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, thk. Hamdi Abdülmecid, nşr. Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, XXV,149.

⁷⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. Nasr el-Mervezî (v. 294), *es-Sünne*, thk. Salim Ahmed, Beyrut 1408, s. 45; Ebû Ya'la el-Mevsilî (v. 307), *el-Müsne'd*, thk. Hüseyin Salim Esed, Dımaşk 1404/1984, VIII,166.

⁷⁹ Buhârî, “*el-Cihad ve's-Siyer*”, 137; Tirmizî, “*Cihâd*”, 2; en-Nesâî, “*Cihâd*”, 4.

⁸⁰ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, I,387; ayrıca bkz. İbn Mâce, “*Cihâd*”, 12; en-Nesâî, “*Cihâd*”, 4. Benzer bir rivâyet –Hayber Savaşı’na katılmak isteyen- Ebû Hüreyre (r.a.) hakkında da nakledilmiştir (وَأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ فِي الْعَزْوِ فَقَالَ: لَا يَتَخَلَّفُنِي عَنِّي إِلَّا مُضْعَبٌ أَوْ مُضْعَفٌ. وَكَانَتْ أُمُّ أَبِي هُرَيْرَةَ عَمِيَاءَ فَأَرَادَ الْخُرُوجَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَتْ أُمَّهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ فَذَكَرَتْ لَهُ أَنَّهَا لَا تَسْتَطِيعُ أَنْ تَخْرُجَ إِلَى مِرْقَئِهَا وَلَا تَقْرُمَ عَنَهُ إِلَّا بِهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَبِي هُرَيْرَةَ: إِنَّكَ لَخَارِجٌ وَتَارِكٌ عَجُوزًا كَبِيرًا لَا تَسْتَطِيعُ تَخْرُجَ إِلَى مِرْقَئِهَا وَلَا تَقْرُمَ عَنَهُ إِلَّا بِكَ، وَتَرَى أَنَّكَ لَسْتِ فِي جِهَادٍ، إِذَا كُنْتَ عِنْدَهَا فَإِنَّكَ فِي أَفْضَلِ الْجِهَادِ، وَلَوْ أَنَّكَ خَرَجْتَ وَطَفِقَ يُشِيرُ بِيَدِهِ إِلَى مَشَارِقِ الْأَرْضِ وَمَغَارِبِهَا وَيَقُولُ: لَوْ خَرَجْتُ هَا هُنَا وَهِيَ عَلَيْكَ سَاطِعَةٌ لَكُنْتُ مِنَ أَهْلِ النَّارِ. فَجَلَسَ أَبُو هُرَيْرَةَ، وَخَرَجَ فِي الْجَيْشِ رَجُلٌ مِنْ بَنِي عَامِرٍ عَلَى بَكْرٍ صَغْبٍ فَطَفِقَ يَطْفَعُ بِهِ فِي عِرَاضِ النَّاسِ وَيَصِيحُ بِهِ حَتَّى تَوْفَّقَ بِهِ فِي حَرْفٍ فَتَكَسَّرَ جَمِيعًا، فَمَا نَعَمَ نِعْمَةً إِلَّا أَنْ قَالَ: يَا آلَ عَامِرٍ، ثُمَّ مَاتَ فَصَبَحُوا خَيْرًا، فَأَتَى أَصْحَابَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُوهُ إِلَى جَنَاتِهِ فَأَقْبَلَ مَعَهُمْ، فَمَرَّ عَلَى أَبِي بَكْرٍ وَعَمَرَ وَابْنَ مَسْعُودٍ وَخِيَابَ بْنِ الْأَزْتِ وَنَاسٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَامَ عَلَيْهِمْ يَضْحَكُ وَيُسَابِلُهُمْ فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، امْكُثْ حَتَّى تَتَعَدَّى عِنْدَنَا وَمَرَّجَلٌ لَهُمْ يَغْلِي بِهِ لَحْمٌ. قَالَ: قَدْ أَصَبْتُمْ اللَّحْمَ؟ مَا أَصَبْنَا لَحْمًا بَعْدَ، مِنْ أَيْنَ لَكُمْ هَذَا؟ قَالُوا: ابْنُ حِمَارَةَ كَانَتْ مَعَنَا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: حِمَارٌ أَهْلِي؟ قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ: ادْعُ لِي بِلَالًا. فَتَصَانِحَ أَهْلَ الْعَسْكَرِ بِلَالًا، فَأَتَى بِلَالٌ يَخْرُ مَرَّةً وَيَقُومُ أُخْرَى وَيَقُولُ: يَا لَيْلِيكَاهُ، يَا لَيْلِيكَاهُ، فَلَقَدْ سَمِعْتُ لِلْعَسْكَرِ رَجُلًا مَا سَمِعْنَا لَهُ قَطُّ. فَأَقْبَلَ أَصْحَابَ الْعَامِرِيِّ فَقَالَ: مَا شَأْنُ صَاحِبِكُمْ؟ مَا كَانَ وَجْهًا؟ وَأَخْبَرُوهُ خَيْرَةً فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَوْ لَمْ أَوَدُّنْ فِي النَّاسِ لَأُخْرِجَ مَعِيَ مُضْعَبٌ وَلَا مُضْعَفٌ؟ . فَجَاءَ بِلَالٌ فَقَالَ: أَذْنُ فِي النَّاسِ أَنَّهُ لَا يَجِلُّ لِحُومِ الْحُمُرِ الْأَهْلِيَّةِ وَلِحُومِ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبَاعِ، وَأَكْلُ ذِي مِخْلَبٍ مِنَ الطَّيْرِ، وَأَنَّ الْجَنَّةَ لَا تَجِلُّ لِعَاصٍ. ثُمَّ دَعَا بَعَامِرٍ بِنِ

8- Zor şartlarda hakkı/doğruyu söylemek: (**أَلَا وَإِنَّ أَفْضَلَ الْجِهَادِ كَلِمَةً حَقًّا عِنْدَ (سُنْطَانَ جَانِرٍ)**).⁸¹

9- Yoksullarla hem hâl olup onlara yardımcı olmak: (**الجلوس مع الفقراء من (التواضع وهو من أفضل الجهاد)**).

10- Allah rızasını kazanmak için nefisle mücadele etmek: (**أفضل الجهاد أن (تجاهد نفسك وهواك في ذات الله)**).⁸²

11- “Kendin ve ailen için helal yoldan çalış. Zira bu Allah yolunda bir cihâdtir. Bil ki, Allah’ın yardımı meşru/yararlı ticaretle birliktedir”: (**وَابْتَغِ (عَلَى نَفْسِكَ وَعِيَالِكَ حَلَالًا فَإِنَّ ذَلِكَ جِهَادٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَاَعْلَمُ أَنَّ عَوْنَ اللَّهِ فِي صَالِحِ التَّجَارَةِ)**).⁸³

12- “Yaşlımın, küçüğün, güçsüzün ve kadının cihadı: Hac ile umredir” (**جِهَادُ الْكَبِيرِ وَالصَّغِيرِ وَالصَّعِيفِ، وَالْمَرْأَةِ الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ)**).⁸⁴

Hadîs kitaplarında “en faziletli cihâd”a (أَفْضَلُ الْجِهَادِ) dair araştırma yapıldığında bunları daha da çoğaltmanın mümkün olduğu görülecektir.

Fıkıhta/İslâm hukukunda cihâd; “Yüce Allah’ın dini için kâfirlerle yapılan savaşta, can, mal, dil ve diğer araçlarla elden gelen güç ve gayreti sarf etmektir”: (**وَالْجِهَادُ شَرْعًا بَدْلُ الْجِهْدِ فِي قِتَالِ الْكُفَّارِ، وَيُطَلَّقُ أَيْضًا عَلَى مَجَاهَدَةِ النَّفْسِ**) :

الطَّيْلِيُّ فَقَالَ: اَطْلُقْ إِلَى قَوْمِكَ فَاسْتَمِدَّهُمْ لَنَا، فَإِنَّا نَزَلْنَا بِهِذِهِ الْقَرْيَةِ الطَّالِمِ أَهْلِهَا، وَاللَّهِ فَاتِحَهَا عَلَيْنَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ، وَإِنَّا لَنُحِبُّ أَنْ يَكْتُرَ سَوَادُنَا عَلَيْهَا. فَقَالَ عَامِرٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّكَ تُبْعِدُنِي عَنْكَ، وَاللَّهِ لَأَنْ أَمُوتَ وَإِنَّا قَرِيبٌ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَمُوتَ وَأَنَا عَنْكَ نَاءً. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَوْلَهُ الْأَوَّلَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَرَدَّ عَلَيْهِ عَامِرٌ كَقَوْلِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَلَا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ رَسُولَ رَسُولِ اللَّهِ؟ قَالَ: بَلَى قَدْ رَحِيتُ قَاوِصِي؛ فَإِنِّي لَا أَذْرِي أَلْفَاكَ بَعْدَ مَقَامِي هَذَا أَمْ لَ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَجَلُ اللَّهِ كَمَا تَجَلُّ رَجُلًا ذَا هَيْبَةٍ مِنْ رَهْطِكَ، وَإِذَا أَسَأْتَ قَاوِصِينَ وَكَلِمًا نَحْوَ هَذَا خَمْسًا أَوْ سِتًّا (لَمْ يَحْفَظْهُنَّ). Ebû Bekir Muhammed b. Harun er-Rûyânî (الرُّوْيَانِيُّ) v. 307), *el-Musned*, thk.

Eymen Ali Ebû Yemani, Kahire 1416, II,284.

⁸¹ Ebû Abdillâh el-Hâkim Muhammed b. Abdillâh en-Nisâbûrî (v. 405), *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, thk. Mustafa Abdülkadir Ata, Beyrut, 1411/1990, IV,551. (قَالَ الْخَطَّابِيُّ:) إِنَّمَا صَارَ ذَلِكَ أَفْضَلَ الْجِهَادِ، لِأَنَّ مَنْ جَاهَدَ الْعَدُوَّ كَانَ مُرَدَّدًا بَيْنَ رَجَاءٍ وَخَوْفٍ، لَأَنَّ يَدْرِي هَلْ يَغْلِبُ أَوْ يَغْلَبُ، وَصَاحِبُ السُّلْطَانِ مَقْهُورٌ فِي يَدِهِ، فَهُوَ إِذَا قَالَ الْحَقَّ وَأَمَرَهُ بِالْمَعْرُوفِ، فَقَدْ تَعَرَّضَ لِلتَّلَافِ، فَصَارَ ذَلِكَ أَفْضَلَ أَنْوَاعِ الْجِهَادِ مِنْ أَجْلِ غَلْبَةِ (الْخَوْفِ).

⁸² Bkz. Buhârî, “*el-Cihâd ve's-siyer*”, 56/138; Müslim, “*el-İmân*”, 80; “*el-Birr*”, 5; Tirmizî, “*Fezâilü'l-cihâd*”, 2; “*el-Fiten*”, 13; Ebû Dâvûd, “*el-Melâhim*”, 17; A. Özel – B. Topaloğlu, “*Cihad*”, DİA, VII,528,531.

⁸³ Ebû Said İbnü'l-'Arâbî Ahmed b. Muhammed el-Basrî es-Sûfî (v. 340), *el-Mu'cem*, thk. Abdülmusin el-Hüseyinî, Dâr İbnü'l-Cevzî: Suudi Arabistan 1418/1997, II,712; et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, VIII,51.

⁸⁴ Rudânî, *el-Hac*, hadîs no: 3124; İbn Ebî Davud, I,412.

وَالشَّيْطَانِ وَالْفَسَاقِ. فَأَمَّا مُجَاهِدَةُ النَّفْسِ فَعَلَى تَعَلُّمِ أُمُورِ الدِّينِ ثُمَّ عَلَى الْعَمَلِ بِهَا ثُمَّ عَلَى تَعْلِيمِهَا، وَأَمَّا مُجَاهِدَةُ الشَّيْطَانِ فَعَلَى دَفْعِ مَا يَأْتِي بِهِ مِنَ الشُّبُهَاتِ وَمَا يُرِيئُهُ مِنَ الشَّهَوَاتِ، وَأَمَّا مُجَاهِدَةُ (الْكُفَّارِ فَتَقَعُ بِأَيْدِي الْمَالِ وَاللِّسَانِ وَالْقَلْبِ، وَأَمَّا مُجَاهِدَةُ الْفَسَاقِ فَبِأَيْدِي ثُمَّ اللِّسَانِ ثُمَّ الْقَلْبِ).⁸⁵

Megâzî (مغازي): “Magzâ” (مغزى) kelimesinin çoğulu olup sonradan cins ifade eden bir özel isim/alem (alemü’l-cins) olmuştur. “Magzâ” (غزا يغزو) (غزوا ومغزى، ومغزاة), mastar olabileceği gibi “gazve yapılan yer” anlamında yer ismi (ism-i mekân) de olabilir. Ancak burada mastar anlamında olduğu kesindir. “Gazve” (غزوة), “gazv” (غزو) kelimesinden türetilmiş “mastar binâî merre” (“bir kere” anlamı ifade eden mastar) olup çoğulu, “gazevât” (غزوات) kelimesidir. İbn Sîde Ebu’l-Hasen Alî b. İsmâîl ed-Darîr el-Mürsî (398-458/1008-1066), *el-Muhkem ve ’l-Muhîti ’l-’Azam*’de verdiği bilgilere göre: Kişi bir şeyi isteyip arzu ettiği zaman: “غزا الشيء غزوا” denir. Cevherî’ye göre, “gazv” kelimesinin asıl anlamı, kastetmektir (القصد). “Magze’l-kelam” (مغزى الكلام), “sözün maksadı, kastı” (مقصده) demektir. “Gazv”, düşmanla savaşa çıkmak (غزوت العدو غزوا) anlamına da gelmektedir.

Siyer ilminde megâzîden maksat: “Hz. Peygamber’in (sas), şahsen idare ettiği veya sevk ettiği bir orduyla, kâfirlerle savaşmayı kastetmesi sonucu meydana gelen hâdiselerdir. Tarifteki “kâfirlerle savaşın kastedilmesi sonucu meydana gelen hâdiseler” (ما وقع من قصد) ibaresi “kâfirlerin ülkelerine ve gelip karargâh kurdukları yerlere sefer yapmak neticesinde meydana gelen hadiselerdir” şeklindeki bir tanımdan daha kapsamlıdır (âmmdır). Böylece tarif, Uhud ve Hendek gibi gazveleri de kapsamış olur (والمُرَاد بِالْمَغَازِي هُنَا مَا وَقَعَ مِنْ قَصْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْكُفَّارَ بِنَفْسِهِ أَوْ بِجَيْشٍ مِنْ قَبْلِهِ، وَقَصْدُهُمْ أَعْمٌ مِنْ أَنْ يَكُونَ إِلَى بِلَادِهِمْ أَوْ إِلَى الْأَمَاكِنِ الَّتِي حَلَّوْهَا حَتَّى دَخَلَ مِثْلَ أُحُدٍ وَالْخَنْدَقِ).⁸⁶

Yapılan tarifte geçen “meydana gelenler” (ما وقع) ibaresi çok önemlidir. Zira megâzî hâdiseleri savaşlardan ibaret değildir. Megâzî kaynakları, savaş, savaş hukuku, savaş ahlâkı ve ilgili meseleler kadar; barış, barış hukuku,

⁸⁵ Bkz. İbn Hacer, *Fethü ’l-Bârî*, VIII,365 (eş-Şâmile); Alâüddîn Ebû Bekir b. Mes’ûd b. Ahmed el-Kâsânî (v. 587/1191), *Bedâi’ü’s-Sanâi’ fî Tertibi’ş-Şerâi’*, Beyrut 1982 (Dâr Kütubi’l-Arabiyye), VII,97.

⁸⁶ İbn Hacer (v. 852/1449), *Fethü ’l-Bârî*; XI,282 (eş-Şâmile); Şâmî, IV,12-13.

eman, muahede, İslâm'a davet ve ilgili meseleler gibi insan hayatının çeşitli tezahürlerine ve hallerine dair Hz. Peygamber'in (sas) üstün örnekliklerini de kapsar.

Vâkıdî'nin, Hz. Peygamber'in (sas) savaşlarını konu edinen eserinin ismi "*Kitâbü'l-Megâzî*"dir. Vâkıdî'nin eserinin muhtevası ile –bir İslâm tarihi terimi olarak- megâzî için yapılan tarif arasında bir uyum mevcuttur.

Netice itibarıyla **megâzî**, Hz. Peygamber'in (sas) daha çok savaşlarını konu edinen tarih kitaplarına verilen bir isim olarak da kullanılmış; fakat zamanla siyer kelimesinin eş anlamlısı olmuştur.⁸⁷

Gazve, seriyye, sâribe, sâriye ve ba's istihlaları: Daha sonraları siyer ve hadîs ulemâsı arasında, Resûlullah'ın (sas) katıldığı askeri seferlere **gazve**, Resûlullah'ın (sas) sevk edip fakat kendisinin katılmadığı seferlere ise **seriyye** demek teamülü ortaya çıkmıştır.⁸⁸ Zürcânî'ye göre, ilk siyer-megâzî ulemâsı, gazve ve seriyye ayırımına pek dikkat etmemiştir.⁸⁹

Aslında Hârizmî (v. 387/997):

Gece savaşmak üzere sevk edilen askeri birliğe **seriyye**,⁹⁰

Gündüz savaşmak üzere sevk edilen askeri birliğe **sâribe** (السارية) ve **sâriye** (السارية),

Gece veya gündüz iki vakitte de savaşmak üzere sevk edilen askeri birliğe ise **ba's** (البعث), dendiğini kaydeder.⁹¹

⁸⁷ H. Algül, *İslâm Tarihi*, İstanbul 1991, I,13.

⁸⁸ Muhammed b. Abdîlîbaki b. Yusuf b. Ahmed b. Ulvân el-Mısırî ez-Zürkânî el-Ezherî el-Mâlikî (v. 1122/1710), *Şerh ale'l-Mevâhibi'l-Ledünniyye*, thk. Muhammed Abdülaziz Hâlidî, Beyrut 1996, II,220 -Eserin bu baskısını: "Zürkânî (1996 n.)" veya "*Şerh ale'l-Mevâhibi'l-Ledünniyye* (1996 n.)" şekillerinde kaynak gösterdik.

⁸⁹ Muhammed b. Abdîlîbaki b. Yusuf b. Ahmed b. Ulvân el-Mısırî ez-Zürkânî el-Ezherî el-Mâlikî (v. 1122/1710), *Şerh ale'l-Mevâhibi'l-Ledünniyye*, Beyrut 1973, I,387-390 -Eserin bu baskısını: "Zürkânî" veya "*Şerh ale'l-Mevâhibi'l-Ledünniyye*" şekillerinde kaynak gösterdik.

⁹⁰ "Savaşmak için gece ilerleyip gündüz gizlenen az sayıdaki askeri birliğe **seriyye**" denir de denilmiştir (es-Serahsî, *el-Mebsût*, çev. Şerafettin Kalay ve diğerleri, İstanbul 2008, X,6).

⁹¹ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Yusuf el-Hârizmî (v. 387/997), *Mefâtihi'l-Ulüm*, Mısır ts., s. 73; Ebu'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî (v.

Hız. Peygamber (sas) tarafından yürütölen askerî faaliyetlerle ilgili olarak muvadaa, sulh, ayn, liva, raye, emirü'l-müminin, gibi başka ıstılahlar da bulunmaktadır.

İslâm ve Savaş

Kur'ân-ı Kerîm der ki: “Eğer onlar barıştan yana eğilim gösterirlerse, sen de barıştan yana ol ve Allah'a güven”.⁹²

Hız. Peygamber (sas): “Ey insanlar! Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin, Allah'tan âfiyet dileyin. Eğer onlarla karşılaşılırsanız sabredin ve bilin ki cennet kılıçların gölgesi altındadır” buyurmuş daha sonra ise şöyle dua etmiştir: “Ey Kitâb'ı (*Kur'ân*'ı) indiren, bulutları yürüten, fırkaları yenilgiye uğratan Allah'ım! Düşmanları yenilgiye uğrat, düşmanlara karşı bize zafer ihşan et”: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ وَسَلِّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ فَإِذَا لَقِيتُمْهُمْ) فَأَصْبِرُوا وَاعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلَالِ السُّيُوفِ. ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ وَمَجْرَى السَّحَابِ وَهَارِمَ الْأَخْرَابِ اهْزِمْهُمْ وَأَنْصِرْنَا عَلَيْهِمْ.⁹³

Başka bir rivâyette şöyle denilmiştir: “Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin. Belki onlarla imtihana çekilirsiniz, onun için şöyle söyleyin: Allah'ım! Sen bize yetersin, onların şiddetini bizden uzak kıl”: (لَا تَمَنَّوْا لِقَاءَ) (الْعَدُوِّ فَعَسَى أَنْ تَبْتَلُوا بِهِمْ وَلَكِنْ قَوْلُوا اللَّهُمَّ اكفنا عنا بأسهم).⁹⁴

Bu naslara göre, vücutlar için sıhhat ne ise emniyet ve barışın zıddına savaşlar da zamanın hâdiseleri arasında tıpkı hastalıklar gibi geçici şeylerdir. Onun için sıhhati siyasî tedbirlerle korumak, hastalıkları harp faaliyetleri ile ortadan kaldırmak ve sıhhati muhafaza ile meşgul olmak gerekir. Hazır ol ceng u cihada istersen sulh u salah. Netice itibariyle İslâm telakkisine göre savaş, arzu edilen ve arkasından koşulan bir şey değil, olması gereken; fakat

852/1449), *Fethü'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Abdülaziz b. Abdillâh b. Bâz, Suudî Arabistan ts., VIII,56; Şâmî, VI,3-4; Zürkânî (1996 n.), II,222.

⁹² el-Enfâl 8/61.

⁹³ Buhârî, “*el-Cihâd ve's-siyer*”, 56/156; “*et-Temennî*” 95/8, Müslim, “*el-Cihâd ve's-siyer*”, 32/6; Ebü Avâne Ya'kûb b. İshâk el-İsfârânî (v. 316), *el-Müsned*, thk. Eymen b. Ârif ed-Dımaşkî, Beyrut 1998, IV,218,461.

⁹⁴ İbn Kuteybe, *Uyûnü'l-Ahbâr*, s. 44 (eş-Şâmîle); İbn Seyyidinnâs (1992 n.), II,184; Şâmî, IV,383; V,120; VI,248; IX,114.

geçici bir vakıdır.⁹⁵

Bu sebeple âyet-i kerîmede şöyle emredilmiştir: “*Onlara (düşmanlara) karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihad için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın, onunla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve onlardan başka sizin bilmediğiniz, Allah'ın bildiği (düşman) kimseleri korkutursunuz. Allah yolunda ne harcarsanız size eksiksiz ödenir, siz asla haksızlığa uğratılmazsınız*”.⁹⁶ Âyet-i kerîmede Yüce Allah, düşmana karşı kuvvet hazırlamamızı emretmektedir. Bu kuvvetten maksat, savaşta düşmana üstünlük sağlayacak her çeşit vasıta. Kara, hava ve deniz kuvvetlerine ait bütün vasıta ve silahlar, kara ve demir yolları, ekonomik güç ve savaş tekniği gibi şeyler bu kuvvet mefhumuna dâhildir.

Hem eski hem yeni dönemde bazı mülhitler/dinsizler: “Peygamber kılıçla ve insanları katletmek emriyle gönderildi” demişlerdir.

Bu iddiaya şöyle cevap verilebilir: Resûlullah (sas), önce akli deliller ve mucizelerle gönderilmiştir. On üç seneyi aşkın bir süreyle insanları bu şekilde İslâm'a davet etmiştir. Ancak onlar bu daveti kabul etmemişler; aksine inkâr etmek ve yalanlamak şeklindeki tutumlarını ısrarla sürdürmüşlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber'e (sas), onlarla savaşması emredilmiştir ki bu, peygamberlerini yalanladıklarında Allah'ın geçmiş milletlere gönderdiği azabın yerine vazedilmiş bir hükümdür.⁹⁷

Savaş ve Ahlâk

Hz. Peygamber (sas) devri hâdiseleri içinde önemli bir yer tutan gazve ve seriyyelere yani Hz. Peygamber'in yürüttüğü askerî faaliyetlere dair şöyle bir soru sorulabilir:

Acaba, temel hedefi düşman güçlerini yok etmek olan savaşın da bir ahlâkı olabilir mi?

Evet, ahlâk denilen o ayırt edici değere inananlar için elbette ki savaşın da kendine özgü bir ahlâkı vardır.

⁹⁵ M. Hamidullah, *İslâm'da Devlet İdaresi*, s. 259-260.

⁹⁶ el-Enfâl 8/60.

⁹⁷ Şâmi, IV,7.

Hız. Peygamber'in (sas) yönettiği savaşlar, insanlık tarihi boyunca kayıtlara geçmiş topluulararası sıcak savaşlar arasında en çarpıcı, en ileri ve en "insani" örnekleri oluşturur.

O (sas), kendi hazırladığı asker sayısının kimi zaman üç katı, kimi zaman on iki katı hatta daha fazla sayıda düşmanla savaşmış ve her zaman fiilen zafer kazanmıştır. Kurduğu devlet, başlangıçta tamamı kendisine biat etmemiş küçük bir şehir-devletinin bir parçası olarak doğmuş, günde ortalama 830 kilometrekarelik bir oranda genişlemiş ve on yıl süren –tevhit, iman, ilim, ikna, eğitim-öğretim, siyaset ve diplomasi gibi çeşitli veçhelere sahip- faaliyetlerden sonra, Hız. Peygamber (sas) son nefesini verdiği sırada üç milyon kilometrekareden fazla bir alana yayılmıştır. Bu alan Avrupa büyüklüğünde ve o dönemde üzerinde milyonlarca insanın yaşadığı bir alandır. Söz konusu coğrafyanın tümünün fethi süresince savaş alanında düşman saflarından toplam 250 dolayında asker ölmüştür. Müslümanların kaybı ise on yıllık bir dönemde ortalama ayda bir şehittir. İnsan kanına verilen bu değer ve hürmetin bir eşine daha, insanlık tarihinde rastlanamaz.

Bundan başka:

Fethin sağlamlığı,

Fethedilen yerlerdeki insanların zihinsel dönüşümleri ve yeni duruma tam uyumları,

İyi eğitilmiş subayların yetiştirilmesi ve bu subayların Hız. Muhammed'in (sas) vefatından on beş yıl sonra milyonlarca kilometrekarelik alanı "tam bir karmaşa ortamından" "İslâm'ın barış ve esenliğine" ulaştırmaları,

Medine'den başlayarak üç kıtaya egemen olmaları ve benzeri olaylar,

Hız. Muhammed'in (sas) savaşlarıyla diğer savaşlar arasında adı dışında hiçbir ortak noktanın olmaması,

Onun (sas) söylediği şu sözün gerçekliğini göstermektedir: "Ben rahmet⁹⁸ peygamberiyim ve ben savaş peygamberiyim" (أَنَا نَبِيُّ الرَّحْمَةِ وَنَبِيُّ)

⁹⁸ Bkz. el-Enbiya 21/107; Müslim, "el-Fezâil", 126; Tirmizî, "ed-Daavâ", 118.

(المُخَمَّة).⁹⁹

Hendek Savaşı'ndan Sonra Medine ile Mekke Arasındaki İlişkiler

Hicretten sonra, Medine ile Mekke arasında harp hali ortaya çıkmıştır. Hendek Savaşı'na kadar, başta Bedir ve Uhud savaşları olmak üzere iki taraf arasında ciddi çatışmalara olmuştur. Mekke tarafının Medine'ye karşı en büyük savaş organizasyonu Hendek Savaşı'dır. Hz. Peygamber (sas), Medine'nin bir kısmının etrafına hendek kazdırarak, şehirde kalıp savunma stratejisi uygulayarak ve "harp hiledir" (الحرب خدعة) düsturuyla müttefik düşman kuvvetlerini birbirinden ayırarak söz konusu büyük saldırıyı bertaraf etmiştir. Ani baskınlar ve kısa süreli meydan savaşlarıyla istenilen neticeyi elde etme itiyadında olan ve uzun süren kuşatma savaşlarına alışık olmayan -Mekkeli müşriklerin sevk ve idare ettiği- müşrik Arap kabileler, Medine kuşatmasını kaldırıp dağılmışlardır.

Hendek Savaşı, Mekke-Medine mücadelesinin dönüm noktalarından birisidir. Hz. Peygamber (sas), bu savaştan sonra: "Artık biz üzerlerine yürüyüp onlarla savaşaçağız, onlar bizimle savaşmayacak": (الآن نَغْرُوهُمْ وَلَا يَغْرُونَنَا نَحْنُ نَسِيرُ إِلَيْهِمْ)¹⁰⁰ buyurmuş ve hâdiseler haber verdiği istikamette gelişmiştir. Bu hadîs, -Hendek Savaşı'nın sonuçsuz kalmasının da etkisiyle- Mekkeli müşriklerin Müslümanlarla mücadele güçlerini tükettiklerine, mücadelede üstünlük ve belirleyiciliğin Müslümanlara geçtiğine işaret eder.

Buna rağmen Hz. Peygamber (sas), Hendek Savaşı ile Mekke'nin fethi arasında geçen dönemde, Mekke'ye yönelik hiçbir askerî faaliyette bulunmamış; aksine Mekke'nin İslâm sınırlarına kansız bir şekilde katılması için önemli bir dizi girişimde bulunmuştur. Bir istisna teşkil eden Zeyd b. Hârise'nin 'İs Seriyyesi (Cemâziyelevvel H. 6) keşif amaçlıdır. İzâm Seriyyesi (Ramazan H. 8) ise Hudeybiye barışının ihlal edilmesinden sonra, Mekke'nin fethinden hemen önce, hedef gizlemek gayesiyle tertip edilmiş ve seriyyede çatışma olmamıştır.

⁹⁹ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XVII,128; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Hasan et-Tirmizî, *Nevâdirü'l-Usûl fî Ahâdisi'r-Resûl*, thk. Abdurrahman Umeyre, Beyrut 1992, III,152; Ebû Bekir Muhammed b. Hüseyin b. Abdillâh el-Âcurrî el-Bağdâdî (v. 360/970), *Kitâbü's-Şeria*, III,114 (eş-Şâmile).

¹⁰⁰ İbn Hişâm, III,266; Buhârî, "*Kitâbü'l-Megâzi*", 64/31,145,146; Beyhakî, III,457; Rûdânî, III,329; *Tecrid Tercemesi*, X,215.

Hendek Savaşı'ndan Sonra Mekke'nin İslâm'a Selametle Kazandırılması İçin Yapılan Bazı Faaliyetler

Medine İslâm toplumunu yok edilmenin eşiğine getiren Hendek Savaşı'na rağmen, Hz. Peygamber'in (sas), Mekke'nin İslâm'a selametle kazandırılması yolunu tercih etmesi, onun (sas) -esasen- sulh ve sükûn ile "Allah kelimesini yüceltmek" peşinde olduğunun bir kanıtıdır. Hendek Savaşı ile Mekke'nin fethi arasında geçen dönemde, Mekke'nin İslâm nüfuz dairesine selâmetle girmesi için yapılan faaliyetler şöyle özetlenebilir:

1- Mekke ahalisine karşılıksız yardım yapılmıştır.

2- Hz. Peygamber (sas), Mekke'nin ihraç ürünü olan ve müşriklerin lideri Ebû Süfyân'ın depolarında çürümeye terk edilen derileri önemli miktarda Medine hurması ile takas etmeyi önermiş ve bunu gerçekleştirmiştir.¹⁰¹

3- Hz. Peygamber (sas), Arabistan'ın Yemâme bölgesi reislerinden ve sahabeden olan Sümâme b. Üsâl'in (ثمامة بن أثال) Mekke'ye uyguladığı hububat ambargosuna son vermesini sağlamıştır.

4- Ebû Süfyân'a bir ticaret kervanının başında İslâm topraklarından geçerek Suriye-Filistin yönüne gitmesine izin verilmiştir. Buna, Hudeybiye Antlaşması sırasında Ebû Süfyân'ın Mekke'de olmaması ve antlaşmayı "Mekkeliler adına" Süheyl b. Amr el-Kureşî el-Âmirî'nin imzalaması kanıttır.¹⁰²

¹⁰¹ İbn Sa'd, *el-Cüz' el-Mütemmem li't-Tabakât İbn Sa'd*, thk. Abdülaziz Abdullah es-Selûmi, Taif 1416, s. 76-77. (عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَهْدَى إِلَى أَبِي سُفْيَانَ تَمْرَ عَجْوَةٍ، وَأَمَّا وَجْهٌ هَذَا عِنْدَنَا: أَنَّ الْهَدِيَّةَ وَهِيَ بِمَكَّةَ مَعَ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ، وَكُتِبَ إِلَيْهِ بِسْتَهْدِيهِ أَدْمًا، فَأَهْدَاهَا إِلَيْهِ أَبُو سُفْيَانَ قَالَ أَبُو عَمِيْرٍ: وَإِنَّمَا وَجْهٌ هَذَا عِنْدَنَا: أَنَّ الْهَدِيَّةَ (كَانَتْ) فِي الْهَدِيَّةِ الَّتِي كَانَتْ بَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبَيْنَ أَهْلِ مَكَّةَ قَبْلَ فَتْحِهَا وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي سُفْيَانَ تَمْرَ عَجْوَةٍ، وَاسْتَهْدَاهُ أَدْمًا، فَقَبِلَ هَدِيَّةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. وَأَهْدَى لَهُ الْأَدْمَ (الضَّمْرِيُّ إِلَى أَبِي سُفْيَانَ تَمْرَ عَجْوَةٍ، وَاسْتَهْدَاهُ أَدْمًا، فَقَبِلَ هَدِيَّةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. وَأَهْدَى لَهُ الْأَدْمَ) Şemsü'l-Eimmeti Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl es-Serahsî (v. 483), *el-Mebsût*, Dârü'l-Ma'rife nşr. Beyrut, X,92; *Şerhü's-Siyerî'l-Kebîr*, thk. Ebû Abdillâh Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail eş-Şafîi, Dârü'l-Kütüb el-İlmiyye nşr. Beyrut, I,70.

¹⁰² M. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I,251-252.

5- Mekkeli müşriklerle yapılan Hudeybiye Antlaşması'nda -Hz. Ömer (r.a.) gibi Müslümanların itirazlarına neden olacak derecede- tavizler verilmiştir.

6- Hz. Peygamber (sas), Ebû Süfyan'ın kızı Ümmü Habîbe (r.anha) ile evlenmiştir. Bütün bunlar, Medine-Mekke arasındaki sulh ve güveni tesis etmeye yönelik yürütülen faaliyetlerden bazısıdır.

Netice itibariyle Mekke-Medine mücadelesine son verecek olan - Müslümanlardan üç, müşriklerden on üç kayıp¹⁰³ gibi insan hayatına fevkalade hürmetkâr- bir fetihle Mekke'nin İslâm hâkimiyetine girmesi sağlanmıştır.

Hendek Savaşı'ndan Sonra Yapılan Askerî Faaliyetler

Resûlullah'ın (sas), Hendek Savaşı'ndan sonra sevk ve idare ettiği seriyeye ve gazvelerin önemli bir kısmı, Hendek Savaşı'nda, Mekke-Yahudi eksenli ittifakta yer alan Yahûdilere ve Arap kabilelerine bir cevaptır. Zira söz konusu kabileler, düşmanlıklarını açıkça ortaya koyarak Müslümanlara karşı fiilen savaş ilan ettiler. Bu ittifak, Medine İslâm toplumunu yok edilmenin eşiğine getirdi. Cezalandırılmamaları halinde, aynı kabileler, benzer bir durumda Müslümanların başına yine bela olacaktı. Öyleyse Hendek Savaşı'nda sergilenen davranışların karşılıksız kalmaması, yapılanların hesabının sorulması gerekir. Üzerlerine gidilen bedevî kabilelerin Medine'den daha uzak noktalara sürülmeleri sûretiyle, Medine'nin güvenliği sağlanmış ve İslâm'ın nüfuz alanı genişletilmiştir.

Hz. Peygamber (sas) Tarafından Yürütülen Askerî Faaliyetlerin Gayeleri

Hz. Peygamber'in (sas) Medine'ye hicretinden sonra icra edilmeye başlanan askeri faaliyetlerde, Müslümanlar, beşerî ve coğrafi bakımdan oldukça büyük bir muhitte denizde bir damla gibiydiler. Onların ruh hallerini şu âyet-i kerîme tasvir eder. *“Hatırlayın ki, bir zaman siz yeryüzünde aciz tanınan az (bir toplum) idiniz; insanların sizi kapıp götürmesinden korkuyordunuz da şükredesiniz diye Allah size yer yurt verdi;*

¹⁰³ M. Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları*, s. 21.

yardımıyla sizi destekledi ve size temizinden rızıklar verdi"¹⁰⁴.

Hz. Peygamber'in (sas) Medine'ye hicretinden sonra, Mekkeli müşriklerle Medine'deki İslâm toplumu arasında harp hali koşulları oluştu. Bu sebeple Müslümanların, Mekkeli müşriklere karşı yaptıkları askeri seferler, basit manada bir kervan durdurma ve yağmalama hareketi olmaktan tamamen uzaktı; meşru ve hukukî bir çerçevedeydi.¹⁰⁵

Hz. Peygamber (sas) tarafından yürütülen askerî faaliyetler "yalnızca" mütecaviz hedefe yönelik olmuştur. Mesela Mekkeli müşriklere karşı askeri faaliyetlerde bulunan Müslümanlar, yalnızca Mekkeli müşriklere ait hedeflere ve kervanlara hücum ediyorlardı. Bu çeşit hücumlardan, Müslüman olmamalarına rağmen Arabistan'ın diğer toplulukları selâmette kalıyordu.

Üstelik Resûlullah'ın (sas) askerî faaliyetleri, yalnızca mütecaviz düşmana iktisadi ve siyasî baskı yapmaya yönelik değildir. Bu faaliyetlerin, İslâm'a davet, İslâm'ı öğretmek, güvenliği sağlamak, istihbarat, keşif, ordu öncülüğü, putları ve puthaneleri imha etmek, hedef şaşırtmak, destek sağlamak ve ticaret¹⁰⁶ gibi başka amaçları da vardır.¹⁰⁷

Netice itibariyle Hz. Peygamber'in (sas) askerî faaliyetleri, -bazı şarkiyatçıların dile getirdiği gibi- sırf iktisadi ihtiyaçları gidermek için yapılan akınlar (gazv) dizisi değildir. Aksine bu askeri faaliyetlerin hedefi, İslâm'ın doğduğu toprakları İslâm için güvenli bir merkeze dönüştürmek ve oradan da tüm dünyaya yayılmasına zemin hazırlamaktır.¹⁰⁸

¹⁰⁴ el-Enfâl 8/26.

¹⁰⁵ M. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I,219; A. R. Turnagil, s. 131 vd.; E. İzzetî, s. 20; M. Fayda, "*Batn-ı Nable*", DİA, V,202.

¹⁰⁶ Vâkıdî, II,564; İbn Sa'd, IV,251.

¹⁰⁷ Bkz. Serdar Özdemir, *Resûl-i Ekrem'in Seriyeleri*, İstanbul 2001.

¹⁰⁸ Bu konuda kapsamlı bir araştırma için bkz. Elşad Mahmudov, *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber'in Savaşları*, İSAM Yayınları, İstanbul 2010.

EK: HZ. PEYGAMBER'İN (sas) ASKERÎ FAALİYETLERİNİN KRONOLOJİSİ

Mekke Dönemi: Peygamberlik Sonrası

620

** I. Akabe Biati¹⁰⁹; yani Mekke'de hac mevsiminde, Medinelî Hazrec kabilesinden bir grubun Akabe'de Hz. Peygamber'le (sas) görüşüp Müslüman olması (10 Zilhicce)

621

** II. Akabe Biati ve Hz. Peygamber'in (sas) İslâmiyet'i öğretmesi için Mus'ab b. Umeyr'i Medine'ye göndermesi (Zilhicce).

622

** III. Akabe Biati: Bi'setin 13. yılında, hac mevsiminde, 12 Zilhicce (teşrik günlerinin ikincisinde) veya 13 Zilhicce (en-nefiru'l-ahir).

** **Hicri Takvim'in başlangıcı: 1 Muharrem H. 1: 15/16 Temmuz 622 Perşembe/Cuma**

** Medine'ye Hicret Emri: Muharrem H. 1: Temmuz-Ağustos 622.

¹⁰⁹ Hz. Peygamber (sas), bi'setin 11. senesinde Medine'den gelen altı kişilik gruba İslâm'ı anlatıp gelecek sene buluşmak üzere sözleşmiştir. İbnü'l-Esîr, İbn Seyyidinnâs ve Semhûdî gibi siyer otoriteleri, buna I. Akebe Biati ve birer yıl arayla meydana gelen diğer iki buluşma ve sözleşmeye sırasıyla II. Akebe Biati, III. Akabe Biati diye isim vermişlerdir. Akabe biatleri, Müslümanların Medine'ye hicretleri ile neticelenecek olan sürecin ilk aşamalarıdır. (وقال ابن إسحاق : إن أسعد بن زرارة إنما أسلم مع نفر الذي سبقوا قومهم إلى) الإسلام بالعقبة الأولى وكان عقيبا شهد العقبة الأولى والثاني والثالثة وبيع فيها وكانت البيعة الأولى وهم ستة نفر أو سبعة والثانية (وهم اثنا عشر رجلا والثالثة وهم سبعون رجلا . وبعضهم لا يسمى بيعة السنة عقبة وإنما يجعل عقبتين لا غير Bkz. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, I,111; İbn Seyyidinnâs (1992 n.), I,54,262; Semhûdî, I,223,228; Zürkânî (1996 n.), II,79.

Medine Dönemi

HİCRÎ 1. YIL / MİLÂDÎ 622-623

OLAYLAR	HİCRÎ TARİHLER	MİLADÎ KARŞILIKLARI ¹¹⁰
Resûlullah'ın (sas) Medine'ye Hicreti	1- Mekke'den ayrılıp Sevr mağarasına sığınma: Safer ayının bitimine 3 gece kala H. 1 Perşembe. 2- Sevr mağarasından ayrılış: 1 Rebiülevvel H. 1, Pazartesi gecesi. 3- Kubâ'ya varış: 8 Rebiülevvel H. 1, Pazartesi. 4- Yesrib'e (Medine) giriş: 12 Rebiülevvel H. 1, Cuma.	1- Mekke'den ayrılıp Sevr mağarasına sığınma: 9 Eylül 622, Perşembe. 2- Sevr mağarasından ayrılış: 13 Eylül 622: Pazartesi Gecesi. 3- Kubâ'ya varış: 20.09.622, Pazartesi. 4- Yesrib'e (Medine) giriş: 24 Eylül 622, Cuma
Savaş İzni	Ramazân H. 1'den önce.	Mart 623'den önce

Hz. Peygamber (sas) ve ashabına başlangıçta Mekkeli müşriklerle savaşmalarına izin verilmesinin en önemli nedenlerinden bazıları şöyle sıralanabilir: 1- Hz. Peygamber (sas) ve ashabına yapılan zulüm ve haksızlıklar. 2- Hz. Peygamber'in ve ashabının Mekke'yi terk etmek mecburiyetinde bırakılmaları. 3- Müslümanların Mekke'deki mal

¹¹⁰ Hicri tarihlerin Miladi karşılıkları: Yücel Dağlı – Cumhure Üçer'in hazırladıkları “*Tarih Çevirme Kılavuzu*”na (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997) göre verilmiştir.

varlıklarının müsadere edilmesi. 4- Mekkeli müşriklerin, muhacirleri ve onlara kucak açan Medineli Müslümanları kendi hallerine bırakmamaları, onlara baskı yapmaları ve savaş gibi tehditlerde bulunmaları. Savaşa izin veren: “Kendileriyle savaşılana (müminlere), zulme uğramış olmaları sebebiyle, (savaş konusunda) izin verildi. Şüphesiz ki Allah, onlara yardıma mutlak surette kadirdir.¹¹¹ Onlar, başka değil, sırf "Rabbimiz Allah'tır" dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarılmış kimselerdir. Eğer Allah, bir kısım insanları (kötülüklerini) diğer bir kısmı ile defedip önlemeseydi, mutlak surette, içlerinde Allah'ın ismi bol bol anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler yıkılır giderdi. Allah, kendisine (kendi dinine) yardım edenlere muhakkak surette yardım eder. Hiç şüphesiz Allah, güçlüdür, galiptir”¹¹² meâlindeki âyetler söz konusu Müslümanlar ile Mekkeli müşrikler arasında vaki olan savaş sebebi sayılan hususlara işaret eder.

1. Hz. Hamza'nın (r.a.) Sîfûlbahr (‘Îs) Seriyyesi	Ramazân H. 1.	Mart-Nisan 623
2. Ubeyde b. Hâris'in Râbiğ Seriyyesi	Şevvâl H. 1.	Nisan 623
3. Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın (r.a.) Harrâr Seriyyesi	Zilkade H. 1.	Mayıs-Haziran 623

¹¹¹ Mekkeli müşrikler, Hz. Peygamber'e ve arkadaşlarına, özellikle fakir ve kimsesiz Müslümanlara çeşitli işkence ve saldırıda bulunuyorlar ve bu mazlum insanlar, Hz. Peygamber'e gelerek durumdan şikâyetçi oluyorlardı. Resûlullah (s.a.) ise, henüz savaş izni çıkmadığını söylüyor, şimdilik sabırlı ve metin olmalarını öğütüyordu. Abdullah b. Abbas'ın rivayetine göre, yukarıdaki ayet ile ilk defa savaşa izin verilmiş oldu.

¹¹² el-Hac 22/39,40.

HİCRÎ 2. YIL / MİLÂDÎ 623-624

1/4. Ebvâ (Veddân) Gazvesi	Çıkış: 12 Safer H. 2, Pazartesi. Dönüş: 1 Rebiülevvel H. 2.	Çıkış: 15 Ağustos 623, Pazartesi. Dönüş: 2 Eylül 623, Cuma.
2/5. Buvât Gazvesi	Rebiülevvel H. 2.	Eylül 623.
3/6. I. Bedir (Safevân) Gazvesi	Rebiülevvel H. 2.	Eylül 623.
4/7. Uşeyre Gazvesi	Çıkış: 1 Cemâziyelevvel H. 2. Dönüş: Cemâziyelevvel'in bitimine beş gece kala H. 2.	Çıkış: 31 Ekim 623 Pazartesi, Dönüş: 24 Ekim 623 Perşembe.
8. Abdullah b. Cahş'ın (r.a.) Nahle (Batn-ı Nahle) Seriyyesi	Çıkış: Hicrî 2. yıl; Recep ayının son 10 gününde. Çatışma: Hicrî 2. yıl; Recep ayının son gününde.	Çıkış: 18-27 Ocak 624, Çatışma: 27 Ocak 624, Cuma.
5/9. Yenbû' Gazvesi	Çıkış: 2 Şabân H. 2 Perşembe.	Çıkış: 29 Ocak 624. ¹¹³
6/10. Cüheyne Gazvesi	Çıkış: 15 Şabân H. 2, Salı.	Çıkış: 11 Şubat 624. ¹¹⁴
11. Besbes b. Amr ve Adî b. Ebî Zeğbâ'nın Bedir Gazvesi'ne sebep olan Kureyş kervanı hakkında	Ramazan H. 2	Mart 624

¹¹³ Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Pazar.¹¹⁴ Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Cumartesi.

bilgi toplamaları		
7/12. Bedir Gazvesi	Savaş: 17 Ramazân H. 2 Cuma.	13 Mart 624. ¹¹⁵
13. Umeyr b. Vehb'in Hz. Peygamber'e (sas) Suikast Girişimi	Bedir Gazvesi'nden hemen sonra.	13 Mart 624'den sonra
14. Umeyr b. Adî'nin (r.a.) 'Asmâ' bint Mervân Seriyyesi	Ramazân'ın bitimine 5 gece kala, gece yarısı, H. 2 .	21 Mart 624 Çarşamba.
15. Abdullah b. Gâlib el- Leysî (r.a.) Seriyyesi	Çıkış: 10 Şevvâl H. 2, Pazar Dönüş: 16 Şevvâl H. 2, Cumartesi.	Çıkış: 5 Nisan 624. ¹¹⁶ Dönüş: 11 Nisan 624. ¹¹⁷
16. Sâlim b. Umeyr'in Ebû Afek Seriyyesi	Şevvâl H. 2.	Nisan 624.
8/17. Benî Kaynukâ'nın Medine'den Sürülmesi	Kuşatmanın başlaması: 15 Şevvâl H. 2 Cumartesi. 2- Kuşatmanın son bulması: 1 Zilkade H. 2.	Kuşatmanın başlaması: 10 Nisan 624. ¹¹⁸ Kuşatmanın son bulması: 25 Nisan 624 Çarşamba.
9/18. es-Sevîk Gazvesi	Çıkış: 5 Zilhicce Pazar veya 7 Zilhicce H. 2 Pazar. Dönüş: 22 Zilhicce H. 2 Pazartesi.	Çıkış: 29 Mayıs 624 ¹¹⁹ veya 31 Mayıs 624. ¹²⁰ Dönüş: 15 Haziran 624. ¹²¹

¹¹⁵ Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Salı.

¹¹⁶ Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Perşembe.

¹¹⁷ Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Çarşamba.

¹¹⁸ Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Salı.

¹¹⁹ Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Salı.

¹²⁰ Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Perşembe.

HİCRÎ 3. YIL / MİLÂDÎ 624-625

10/19. Karkaratülküdr Gazvesi	Çıkış: 1 Şevvâl H. 2 Cuma, Dönüş: 10 Şevvâl H. 2 Pazar veya Savaş: 15 Muharrem H. 3.	Çıkış: 27 Mart 624, ¹²² Dönüş: 5 Nisan 624 ¹²³ veya Savaş: 8 Temmuz 624, Pazar
20. Gâlib b. Abdillâh el-Leyisî'nin (r.a.) Benî Süleym ve Gatafan Seriyyesi	Çıkış: 10 Şevvâl H. 2 Pazar Dönüş: Şevval'in bitimine 14 gün kala: 16 Şevval H. 2, Cumartesi. ¹²⁴	Çıkış: 5 Nisan 624 ¹²⁵ Dönüş: 11 Nisan 624
21. Muhammed b. Mesleme'nin (r.a.) Ka'b b. Eşref Seriyyesi	14 Rebiülevvel H. 3, gece vakti.	4 Eylül 624 Salı.
22. Muhayyese b. Mes'ûd el-Ensârî el-Evsî el-Hârisî'nin (r.a.) İbn Süneyne Seriyyesi	15 Rebiülevvel H. 3.	5 Eylül 624 Çarşamba.
11/23. Züemer Gazvesi	Muharrem-Safer H. 3 veya	Temmuz-Ağustos 624

¹²¹ *Tarih Çevirme Kılavuzu*'na göre Cuma.

¹²² *Tarih Çevirme Kılavuzu*'na göre Salı.

¹²³ *Tarih Çevirme Kılavuzu*'na göre Perşembe.

¹²⁴ وقال بعضهم: لما رجع النبي ص من غزوة الكدر إلى المدينة، وقد ساق النعم والرعاء ولم يلق كيذا وكان قدومه منها- فيما زعم- (لعشر خلون من شوال، بعث غالب بن عبد الله الليثي يوم الأحد لعشر ليال مضين من شوال إلى بني سليم وغطفان في سرية، فقتلوا فيهم، وأخذوا النعم، وانصرفوا إلى المدينة بالغنيمة يوم السبت، لأربع عشرة ليلة بقيت من شوال، واستشهد من المسلمين (ثلاثة نفر) Taberî, III,87-88.

¹²⁵ *Tarih Çevirme Kılavuzu*'na göre Perşembe.

	Çıkış: 12 Rebiülevvel H. 3 Perşembe.	veya Çıkış: 2 Eylül 624. ¹²⁶
12/24. Buhrân Gazvesi	Çıkış: 6 Cemâziyelevvel H. 3, Dönüş: 16 Cemâziyelevvel H. 3.	Çıkış: 25 Ekim 624 Perşembe, Dönüş: 4 Kasım 624 Pazar.
25. Zeyd b. Hârise'nin (r.a.) Karede Seriyyesi	1 Cemâziyelâhir H. 3.	19 Kasım 624 Pazartesi.
13/26. Uhud Gazvesi	15 Şevvâl H. 3, Cumartesi.	31 Mart 625. ¹²⁷
14/27. Hamrâülesed Gazvesi	Çıkış: 16 Şevvâl H. 3, Pazar. Dönüş: 20 Şevvâl H. 3, Perşembe.	Çıkış: 1 Nisan 625, ¹²⁸ Dönüş: 5 Nisan 625. ¹²⁹
28. Zeyd b. Hârise ve Ammâr b. Yâsir'in Muâviye b. Mugîre'yi öldürmeleri	Şevvâl H. 3/Mart-Nisan 625. ¹³⁰	

¹²⁶ Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Pazar.

¹²⁷ Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Pazar.

¹²⁸ Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Pazartesi.

¹²⁹ Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Cuma.

¹³⁰ Vâkidî, I,332; قَالَ ابْنُ هِشَامٍ: وَيُقَالُ: إِنَّ زَيْدَ بْنَ حَارِثَةَ وَعُمَرَ بْنَ يَاسِرٍ قَتَلَا مُعَاوِيَةَ ابْنَ الْمُغِيرَةَ بَعْدَ حَمْرَاءِ الْأَسَدِ، كَانَ (لَجَأَ إِلَى عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ فَاسْتَأْمَنَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَنَهُ، عَلَى أَنَّهُ إِنْ أُجِدَ بَعْدَ ثَلَاثِ قِيَلٍ، فَأَقَامَ بَعْدَ ثَلَاثِ (وَتَوَارَى فَبَعَثَهُمَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَقَالَ: إِنَّكُمَا سَتَجِدَانِي بِمَوْضِعِ كَذَا وَكَذَا، فَوَجَدَاهُ فَقَتَلَاهُ II,104.

HİCRÎ 4. YIL / MİLÂDÎ 625-626

29. Ebû Seleme'nin (r.a.) Katan Seriyyesi	Görevlendirme: 1 Muharrem H. 4, Dönüş: 8 Safer H. 4.	Görevlendirme: 13 Haziran 625 Perşembe. Dönüş: 20 Temmuz 625 Cuma.
30. Abdullah b. Üneys el- Cühenî'nin (r.a.) İbn Nübeyh Seriyyesi	Çıkış: 5 Muharrem H. 4 Pazartesi. Dönüş: 24 Muharrem H. 4 Cumartesi.	Çıkış: 17 Haziran 625 Pazartesi. Dönüş: 6 Temmuz 625 Cumartesi.
31. Bi'rîmaûne Vakası	Hicrî 4. yılın Safer ayının bitimine 10 gece kala.	31 Temmuz 625 Çarşamba.
32. Recî' Vakası (Mersed b. Ebî Mersed -r.a.- Seriyyesi)	Safer H. 4.	Temmuz-Ağustos 625.
33. Benî Nadîr'in Medine'den Sürülmesi	Kuşatmanın başlaması: 12 Rebiülevvel H. 4 Salı. Kuşatmanın son bulması: 5 Rebiülâhir H. 4.	Kuşatmanın başlaması: 22 Ağustos 625, ¹³¹ Kuşatmanın son bulması: 14 Eylül 625, Cumartesi.
15/34. Bedrî'l-Mev'id Gazvesi	Bedir'e varış: 1 Zilkade H. 4. Medine'ye dönüş: Zilkade'nin bitimine 14 gece kala H. 4.	Bedir'e varış: 4 Nisan 626 Cuma, Medine'ye dönüş: 19 Nisan 626 Cumartesi.

¹³¹ Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Perşembe.

HİCRÎ 5. YIL / MİLÂDÎ 626-627

16/35. Zâtürrikâ' Gazvesi	Çıkış: 10 Muharrem H. 5 Cumartesi. Dönüş: Muharrem'in bitimine 5 gece kala H. 5 Pazar.	Çıkış: 11 Haziran 626, ¹³² Dönüş: 26 Haziran 626. ¹³³
36. Amr b. Ümeyye'nin (r.a.) Hubeyb b. Adî b. Mâlik el-Ensârî el- Evsî'nin (r.a.) Naşını Kurtarma Seriyyesi	Muharrem H. 5'ten sonra	Haziran 626'dan sonra.
17/37. Dûmetülcendel Gazvesi	Çıkış: Rebiülevvel'in bitimine 5 gece kala, Dönüş: 20 Rebiülâhir H. 5.	Çıkış: 24 Ağustos 626 Pazar, Dönüş: 18 Eylül 626 Perşembe.
38. Uyeyne b. Hısn İle Saldırmazlık Antlaşması	Dûmetülcendel Gazvesi'nde.	Ağustos-Eylül 626.
39. Ebû Abdillâh Büreyde b. el-Husayb b. Abdillâh el-Eslemî'nin (ö. 63/682- 83 [?]) Benî Mustalık'ın reisi Hâris b. Ebî Dırâr'ın Medine'ye yönelik baskın hazırlıklarını araştırması	Müreysi' (Benî Mustalık) Gazvesi'nden hemen önce. ¹³⁴	

¹³² Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Çarşamba.

¹³³ Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Perşembe.

¹³⁴ وَجَعَلْتُ الرِّكْبَانَ تَقَدَّمَ مِنْ نَاحِيَّتِهِمْ فَيُخَيَّرُونَ بِمَسِيرِهِمْ، فَبَلَغَ ذَلِكَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَعَثَ بُرَيْدَةَ بْنَ الْحَصْبِيِّ (الْأَسْلَمِيَّ يَعْزَمُ عَلْمَ ذَلِكَ، وَاسْتَأْذَنَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَقُولَ قَائِدُنَ لَهُ، فَخَرَجَ حَتَّى وَرَدَ عَلَيْهِمْ مَاءَهُمْ، فَوَجَدَ قَوْمًا (مَغْرُورِينَ قَدْ تَأَلَّفُوا وَجَمَعُوا الْجُمُوعَ Vâkıdî, I,404.

18/40. Müreysî' (Benî Mustalık) Gazvesi	Çıkış: 2 Şabân H. 5 Pazartesi. Dönüş: 1 Ramazân H. 5.	Çıkış: 27 Aralık 626, ¹³⁵ Dönüş: 24 Ocak 627 Cumartesi.
19/41. Hendek Gazvesi	Şevvâl H. 5 veya Medine'nin kuşatılması: 8 Zilkade H. 5 Salı, Kuşatmanın son bulması: 23 Zilkade H. 5.	Şubat-Mart 627 veya Medine'nin kuşatılması: 31 Mart 627 Salı, Kuşatmanın son bulması: 15 Nisan 627 Çarşamba.
42. Hz. Peygamber'in (sas), Zübeyr b. Avvâm ile Havvât b. Cübeyr'i Benî Kurayza hakkında bilgi toplamakla; Sa'd b. Muâz, Sa'd b. Ubâde, Abdullah b. Revâha ve Üseyd b. Hudayr'ı Benî Kurayza'nın durumunu değerlendirmekle görevlendirmesi	Hendek kuşatması sırasında, Benî Kurayza Gazvesi'nden önce. ¹³⁶	
20/43. Benî Kurayza Gazvesi	Benî Kurayza'nın kuşatılması: 23 Zilkade H. 5 Çarşamba.	Benî Kurayza'nın kuşatılması: 15 Nisan 627 Çarşamba.

¹³⁵ *Tarih Çevirme Kılavuzu*'na göre Cumartesi.

¹³⁶ Hendek günü, iş ağırlaşınca, Resûlullah (sas): "Bize Benî Kurayza'nın tutum ve davranışını öğrenip gelebilecek bir adam yok mu?" diye sordu. Hz. Ömer'in (r.a.) da tavsiyesiyle Zübeyr b. Avvâm, gitti, Benî Kurayza'nın tutum ve davranışlarını öğrenip geldi. "Ey Allah'ın Resûlü! Onların kalelerini onarmakta, yollarında harp talim ve manevraları yı a alıştırılmakta olduklarını, hayvanlarını derleyip toparladıklarını gördüm!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sas): "Her peygamberin bir havarisi vardır. Benim havarim de Zübeyr'dir!" buyurdu. Benî Kurayza Yahudilerinin tutum ve davranışlarını gözetlemek ve öğrenmek üzere Peygamberim (sas) ilk olarak Zübeyr b. Avvam'ı gönderdi (فَكَانَ أَوَّلَ النَّاسِ بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الزُّبَيْرَ بْنَ الْعَوَّامِ: Vâkıdî, II,457).

	Kuşatmanın son bulması: 7 Zilhicce H. 5 Perşembe.	Kuşatmanın son bulması: 29 Nisan 627. ¹³⁷
44. Abdullah b. Atfık'ın (r.a.) Ebû Râfi' Seriyyesi	Zilhicce H. 5.	Nisan-Mayıs 627.

HİCRÎ 6. YIL / MİLÂDÎ 627-628

45. Muhammed b. Mesleme'nin (r.a.) Kuratâ Seriyyesi Ve Sümâme b. Üsâl'in Esîr Alınması	Çıkış: 10 Muharrem H. 6. Dönüş: Muharrem'in bitimine bir gece kala H. 6.	Çıkış: 1 Haziran 627 Pazartesi, Dönüş: 20 Haziran 627 Cumartesi.
21/46. Benî Lihyân Gazvesi	Cemâziyelevvel H. 4 veya Çıkış: 1 Rebiülevvel H. 6.	Ekim-Kasım 625 veya Çıkış: 21 Temmuz 627 Salı.
47. Ukkâşe b. Mihsan'ın (r.a.) Gamre Seriyyesi	Rebiülevvel-Rebiülâhir H. 6.	Temmuz-Ağustos-Eylül 627.
22/48. Ğâbe (Zûkared) Gazvesi	Çıkış: 3 Rebiülâhir H. 6 Çarşamba. Dönüş: 8 Rebiülâhir H. 6 Pazartesi.	Çıkış: 22 Ağustos 627, ¹³⁸ Dönüş: 27 Ağustos 627. ¹³⁹
49. Muhammed b. Mesleme'nin Zülkısas Seriyyesi	Rebiülâhir H. 6.	Ağustos-Eylül 627.
50. Ebû Ubeyde b.	Muhammed b.	Ağustos-Eylül 627'den

¹³⁷ Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Çarşamba.

¹³⁸ Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Cumartesi.

¹³⁹ Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Perşembe.

Cerrâh'ın (r.a.) I. Zülkısşa Seriyyesi	Mesleme'nin (r.a.) Zülkısşa Seriyyesi'nden hemen sonra.	sonra.
51. Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın (r.a.) II. Zülkısşa Seriyyesi.	Çıkış: Hicrî 6. yılın Rebiülâhir ayının bitimine iki gece kala, Cumartesi.	Çıkış: 15 Eylül 627. ¹⁴⁰
52. Zeyd b. Hârise'nin (r.a.) Cemûm Seriyyesi	Çıkış: Hicrî 6. yılın Rebiülâhir'in son gününde, Pazar günü.	Çıkış: 17 Eylül 627. ¹⁴¹
53. Zeyd b. Hârise'nin (r.a.) Keşif Amaçlı 'Îs Seriyyesi	Cemâziyelevvel H. 6.	Eylül-Ekim 627.
54. Zeyd b. Hârise'nin (r.a.) Tarif Seriyyesi	Cemâziyelâhir H. 6.	Ekim-Kasım 627.
55. Zeyd b. Hârise'nin (r.a.) Vâdilkurâ Seriyyesi	Recep H. 6.	Kasım-Aralık 627.
56. Abdurrahmân b. Avf'ın (r.a.) Dûmetülcendel Seriyyesi	Şabân H. 6.	Aralık 627 – Ocak 628.
57. Zeyd b. Hârise'nin (r.a.) Medyen Seriyyesi	Abdurrahmân b. Avf'ın (r.a.) Dûmetülcendel Seriyyesi'nden sonra Hz. Ali'nin (r.a.) Fedek Seriyyesi'nden önce.	Aralık 627 – Ocak 628'den önce.
58. Hz. Ali'nin (r.a.) Fedek Seriyyesi	Şabân H. 6.	Aralık 627 – Ocak 628.

¹⁴⁰ *Tarih Çevirme Kılavuzu*'na göre Salı.

¹⁴¹ *Tarih Çevirme Kılavuzu*'na göre Perşembe.

59. Zeyd b. Hârise'nin (r.a.) Ümmü Kirfe Seriyyesi	Ramazân H. 6.	Ocak-Şubat 628.
60. Abdullah b. Revâha'nın (r.a.) Keşif Amaçlı Hayber Seriyyesi	Ramazân H. 6. Dönüş: Ramazân'ın bitimine birkaç gece kala.	Ocak-Şubat 628. Dönüş: Şubat 628'in ikinci haftası.
61. Abdullah b. Revâha'nın (r.a.) Üseyr b. Râzim Seriyyesi	Şevvâl H. 6.	Şubat-Mart 628.
62. Kürz b. Câbir'in (r.a.) Benî Ureyne Seriyyesi	Şevvâl H. 6.	Şubat-Mart 628.
63. Hz. Peygamber'in (sas), Büsr b. Süfyan'ı gözcü olarak Mekke'ye göndermesi ve: "Benim umre yapmak istediğimi Kureyşilere ulaştır. Onlardan elde edebileceğin bilgileri de, dönüp bana bildir!" buyurması	Hudeybiye'ye gidilirken; Zülhuleyfe denilen yerde iken. ¹⁴²	
64. Ebü'r-Rebî' (Ebû Bişr) Abbâd b. Bişr b. Vakş el-Ensârî (ö.	Hudeybiye'ye gidilirken. ¹⁴³	

¹⁴² وَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بُسْرَ بْنَ سَفْيَانَ مِنْ ذِي الْخَلِيفَةِ فَأَرْسَلَهُ عِنَّا لَهُ، وَقَالَ: إِنْ قَرَيْتُمْ قَدْ بَلَغَهَا آتَى أُرَيْدَ الْعُمْرَةِ، (فَتَقَدَّمَ بُسْرُ أَمَامَهُ، وَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَبَادَ بْنَ بَشِيرٍ فَتَقَدَّمَهُ أَمَامَهُ طَلِيعَةً فِي خَيْلِ الْمُسْلِمِينَ عَشْرِينَ فَارِسًا، وَكَانَ فِيهَا رَجَالٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ - الْمَقْدَادُ بْنُ عَمْرٍو وَكَانَ فَارِسًا، وَكَانَ أَبُو عِيَاشِ الزُّرْقِيُّ فَارِسًا، وَكَانَ الْحُبَابُ بْنُ الْمُثَنَّدِ فَارِسًا، وَكَانَ عَامِرُ بْنُ رَبِيعَةَ فَارِسًا، وَكَانَ سَعِيدُ ابْنِ زَيْدٍ فَارِسًا، وَكَانَ أَبُو قَتَادَةَ فَارِسًا، وَكَانَ مُحَمَّدُ بْنُ مُسَلَّمَةَ فَارِسًا، فِي وَتُبَالَ أَمِيرُهُمْ سَعْدُ بْنُ زَيْدٍ الْأَشْهَلِيُّ (عِدَّةٌ مِنْهُمْ. وَتُبَالَ أَمِيرُهُمْ سَعْدُ بْنُ زَيْدٍ الْأَشْهَلِيُّ Vâkıdî, II,573.

¹⁴³ فَتَقَدَّمَ بُسْرُ أَمَامَهُ، وَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَبَادَ بْنَ بَشِيرٍ فَتَقَدَّمَهُ أَمَامَهُ طَلِيعَةً فِي خَيْلِ الْمُسْلِمِينَ عَشْرِينَ فَارِسًا، وَكَانَ فِيهَا رَجَالٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ - الْمَقْدَادُ بْنُ عَمْرٍو وَكَانَ فَارِسًا، وَكَانَ أَبُو عِيَاشِ الزُّرْقِيُّ فَارِسًا، وَكَانَ الْحُبَابُ بْنُ الْمُثَنَّدِ فَارِسًا، وَكَانَ عَامِرُ بْنُ رَبِيعَةَ فَارِسًا، وَكَانَ سَعِيدُ ابْنِ زَيْدٍ فَارِسًا، وَكَانَ أَبُو قَتَادَةَ فَارِسًا، وَكَانَ مُحَمَّدُ بْنُ مُسَلَّمَةَ فَارِسًا، فِي وَتُبَالَ أَمِيرُهُمْ سَعْدُ بْنُ زَيْدٍ الْأَشْهَلِيُّ (عِدَّةٌ مِنْهُمْ. وَتُبَالَ أَمِيرُهُمْ سَعْدُ بْنُ زَيْدٍ الْأَشْهَلِيُّ Vâkıdî, II,574.

13/634)'nin (ö. 63/682-83 [?]) veya Sa'd b. Zeyd el-Eşheli'nin Kureyşliler'in durumunu öğrenmek üzere gönderilmesi		
65. Büreyde b. el-Husayb b. Abdillâh el-Eslemî (ö. 63/682-83 [?]), Hamza b. Amr el-Eslemî ve Amr b. Abdinuhm el-Eslemî'nin Hudeybiye'ye giden İslâm ordusuna kılavuzluk yaparak orduyu Mekke keşif kollarının takibinden kurtarmaları	Hudeybiye'ye gidilirken. ¹⁴⁴	
23/66. Hudeybiye Umresi ve Hudebiye Antlaşması	Çıkış: 1 Zilkade H. 6 Pazartesi veya Perşembe. Dönüş: Hicrî 6. yılın Zilhicce ayının son gününde veya 5 Muharrem H. 7'de.	Çıkış: 13 Mart 628, ¹⁴⁵ Dönüş: 10 Mayıs 628 Salı veya 15 Mayıs 628 Pazar.
67. Ebû Basîr (r.a.), Ebû Cendel (r.a.) ve Arkadaşlarının 'İs Baskınları	Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra.	Hudeybiye Antlaşması'ndan (Nisan-Mart 628) sonra.

¹⁴⁴ Vâkıdî, II,583 vd.

¹⁴⁵ *Tarih Çevirme Kılavuzu*'na göre Pazar.

HİCRÎ 7. YIL / MİLÂDÎ 628-629

68. Abbâd b. Bîşr'in birkaç süvari ile birlikte Hayber Yahudileri hakkında bilgi toplaması	Hayber'e gidilirken. ¹⁴⁶	
24/69. Hayber'in Fethi	Safer H. 7.	Haziran-Temmuz 628.
70. Zeyneb bint Hâris'in Resûlullah'a (sas) Suikast Girişimi	Hayber'in fethinden hemen sonra, o (sas) Hayber'de iken.	Hayber fethinden (Temmuz 628) hemen sonra, o (sas) Hayber'de iken.
25/71. Fedek Yahûdileriyle Antlaşma	Hicretin 7. yılında, Hz. Peygamber (sas), Hayber üzerine yürüdüğü ve oraya yaklaştığı sıralarda.	Mayıs 628 – Nisan 629'da, Hz. Peygamber (sas), Hayber üzerine yürüdüğü ve oraya yaklaştığı sıralarda (Haziran-Temmuz 628).
26/72. Vâdilkurâ'nın Fethi	Hayber'in fethinden sonra.	Temmuz 628'den sonra.
73. Zeyd b. Hârise'nin (r.a.) Hismâ Seriyyesi	Rebiülevvel-Ramazân H. 7.	Temmuz 628 – Ocak 629.
74. Hz. Ömer'in (r.a.) Turabe Seriyyesi	Şabân H. 7.	Aralık 628.
75. Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) Necid Seriyyesi	Şabân H. 7.	Aralık 628.

¹⁴⁶ Hz. Peygamber (sas), Hayber'e gidilirken, bazı süvarileri, Abbâd b. Bîşr'in kumandası altında, keşif ve tecessüs için öncü olarak ileri sürdür. Abbâd b. Bîşr; Eşca kabilesinden olup Yahudiler hesabına casusluk yapan bir bedevî yakaladı (Vâkidî, II,640).

76. Beşîr b. Sa'd'ın (r.a.) Fedek (I. Mürre) Seriyyesi	Şabân H. 7.	Aralık 628.
77. Gâlib b. Abdillâh el-Leysî'nin (r.a.) Meyfaa Seriyyesi	Ramazân H. 7.	Ocak 629.
78. Beşîr b. Sa'd'ın (r.a.) Cinâb Seriyyesi	Şevvâl H. 7.	Şubat 629.
27/79. Umretü'l-kazâ	Hazırlık emri: 1 Zilkade H. 7. Çıkış: 6 Zilkade H. 7, Pazartesi. Umre: Zilkade H. 7. Dönüş: Zilhicce H. 7.	Hazırlık emri: 2 Mart 629 Perşembe. Çıkış: 7 Mart 629. ¹⁴⁷ Umre: Mart 629. Dönüş: Nisan 629.
80. Ahrem b. Ebi'l-Avcâ'nın (r.a.) Benî Süleym'i İslâm'a Davet Seriyyesi	Çıkış: Zilhicce H. 7. Dönüş: 1 Safer H. 8.	Çıkış: Nisan 629. Dönüş: 31 Mayıs 629 Çarşamba.

HİCRÎ 8. YIL / MİLÂDÎ 629-630

81. Gâlib b. Abdillâh el-Leysî'nin (r.a.) Kedîd Seriyyesi	Safer H. 8.	Mayıs-Haziran 629.
82. Gâlib b. Abdillâh el-Leysî'nin (r.a.) Fedek (II.)	Safer H. 8.	Mayıs-Haziran 629.

¹⁴⁷ Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Salı.

Mürre) Seriyyesi		
83. Amr b. Ümeyye'nin (r.a.) Ebû Süfyân Seriyyesi	Safer veya Rebiülevvel H. 8.	Mayıs-Haziran veya Haziran-Temmuz 629.
84. Ka'b b. Umeyr el-Gıfârî'nin (r.a.) Zâtüatlâh Seriyyesi	Rebiülevvel H. 8.	Haziran-Temmuz 629.
85. Şücâ' b. Vehb el-Esedî'nin (r.a.) es-Siy Seriyyesi	Rebiülevvel H. 8.	Haziran-Temmuz 629.
86. Mûte Savaşı	Cemâziyelevvel H. 8.	Ağustos-Eylül 629.
87. Amr b. Âs'ın (r.a.) Zâtüsselâsil Seriyyesi	Cemâziyelâhir H. 8.	Eylül-Ekim 629.
88. Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın (r.a.) Habat Seriyyesi	Recep H. 8.	Ekim-Kasım 629.
89. Ğâbe veya Hadira Seriyyesi	Şabân H. 8.	Kasım-Aralık 629.
90. Hudeybiye Antlaşması'nın İhlali	Şabân H. 8.	Kasım-Aralık 629.
91. İzâm Seriyyesi	Ramazân ayının başlangıcında H. 8.	23 Aralık 629.
28/92. Mekke'nin Fethi	Çıkış: 10 Ramazân H. 8, Çarşamba günü, ikinci vakti.	Çıkış: 1 Ocak 630, ¹⁴⁸ Fetih: 10 Ocak 630. ¹⁴⁹

¹⁴⁸ Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Pazartesi.

¹⁴⁹ Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Çarşamba.

	2- Fetih: 19 Ramazân H. 8, Cuma.	
93. Hâlid b. Velîd'in (r.a.) Uzzâ Putunu Tahribi	Ramazân'ın bitimine beş gece kala H. 8.	16 Ocak 630 Salı.
94. Amr b. Âs'ın (r.a.) Benî Hüzeyl'in Ruhât'taki Süvâ' Putunu Tahribi	Mekke'nin fethinden hemen sonra.	10 Ocak 630'den sonra.
95. Menât Putunun Tahribi	H. 8. yılda Mekke'nin fethi için Medine'den harekete geçildikten 4 veya 5 gün sonra veya Çıkış: Mekke'nin fethinden hemen sonra, Dönüş: Ramazân'ın bitimine 6 gece kala.	1 Ocak 630'dan 4 veya 5 gün sonra veya Çıkış: 1 Ocak 630'dan hemen sonra, Dönüş: 15 Ocak 630 Pazartesi.
96. Hişâm b. Âs'ın (r.a.) Yelemlem Seriyesi	Mekke'nin fethinden hemen sonra.	1 Ocak 630'dan hemen sonra.
97. Hâlid b. Velîd'in (r.a.) Benî Cezîme'yi İslâm'a Davet Seriyesi	Şevvâl H. 8.	Ocak-Şubat 630.
29/98. Huneyn Gazvesi	Çıkış: 5 Şevvâl veya 6 Şevvâl. Huneyn'e varış: 10 Şevvâl H. 8. Savaş: 11 Şevvâl H. 8.	Çıkış: 26 veya 27 Ocak 630 Cuma veya Cumartesi. Huneyn'e varış: 31 Ocak 630 Çarşamba. Savaş: 1 Şubat 630 Perşembe.

99. Tufeyl b. Amr'ın (r.a.) Zülkeffeyn Putunu Tahribi	H. Peygamber (sas), Huneyn'den Tâif'e hareket etmek istediği sıralarda Şevvâl H. 8.	H. Peygamber (sas), Huneyn'den Tâif'e hareket etmek istediği sıralarda: Ocak-Şubat 630.
30/100. Tâif Kuşatması	Şevvâl H. 8.	Ocak-Şubat 630.
Ci'râne Umresi ve Medine'ye Dönüş	1- Tâif'ten Ci'râne'ye varış: Şevvâl'in bitimine 2 gece kala veya 5 Zilkade Perşembe. 2- Ci'râne'den ayrılış ve Mekke'de umre: 18 Zilkade Çarşamba, gece, 3- Ci'râne'den ayrılıp Medine'ye hareket: 19 Zilkade Perşembe, 4- Medine'ye varış: 27 Zilkade H. 8 Cuma.	Tâif'ten Ci'râne'ye varış: 17 Şubat veya 24 Şubat ¹⁵⁰ 630. 2- Ci'râne'den ayrılış ve Mekke'de umre: 9 Mart 630, ¹⁵¹ 3- Ci'râne'den ayrılıp Medine'ye hareket: 10 Mart 630, ¹⁵² 4- Medine'ye varış: 18 Mart 630. ¹⁵³
101. Muhâcir b. Ebî Ümeyye'nin (r.a.) San'a Seriyesi	Resûlullah (sas), Ci'râne'den ayrıldığında.	10 Mart 630'da.
102. Ziyâd b. Lebîd'in (r.a.) Hadramut Seriyesi	Resûlullah, Ci'râne'den ayrıldığında.	10 Mart 630'da.

¹⁵⁰ Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Cumartesi.

¹⁵¹ Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Cuma.

¹⁵² Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Cumartesi.

¹⁵³ Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Pazar.

HİCRÎ 9. YIL / MİLÂDÎ 630-631

103. Uyeyne b. Hısn'ın Benî Anber Seriyyesi	Muharrem H. 9.	Nisan-Mayıs 630
104. Kutbe b. Âmir'in Tebâle Seriyyesi	Safer H. 9.	Mayıs-Haziran 630
105. Benî Hârise'ye İslâm'a Davet Mektubu Gönderilmesi Ve Kuratâ Seriyyesi	1 Safer veya 1 Rebiülevvel H. 9.	20 Mayıs Pazar veya 18 Haziran 630 Pazartesi
106. Alkame b. Mücezziz'in (r.a.) Kızıldeniz Seferi	Rebiülâhir H. 9.	Temmuz-Ağustos 630
107. Hz. Ali'nin (r.a.) el-Fûls Putunu Tahribi	Rebiülâhir H. 9.	Temmuz-Ağustos 630
108. Ukkâşe b. Mihsan'ın (r.a.) Cinâb Seriyyesi	Rebiülâhir H. 9.	Temmuz-Ağustos 630
31/109. Tebûk Seferi	Recep H. 9 bir Perşembe günü veya 1 Recep H. 9, Pazartesi.	Ekim-Kasım 630 bir Perşembe günü veya 14 Ekim 630 ¹⁵⁴
110. Alkame b. Mücezziz'in (r.a.) Filistin Seriyyesi	Tebûk Seferi'nde.	Ekim-Kasım 630'da
111. Hâlid b. Velîd'in (r.a.) Dûmetülcendel Seriyyesi	Tebûk Seferi'nde.	Ekim-Kasım 630'da

¹⁵⁴ Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Pazar.

112. Münafıkların Hz. Peygamber'e (sas) Suikast Girişimi	Tebûk Seferi dönüşü.	Tebûk Seferi (Ekim-Kasım 630) dönüşü.
Tebûk Seferi'nden Dönen İslâm Ordusunun Medine'ye Girişi	Ramazan'da veya Şevvâl'in sonunda H. 9.	Aralık-Ocak veya Şubat'ın ilk haftası 630.

HİCRÎ 10. YIL / MİLÂDÎ 631-632

1113. Hâlid b. Velîd'in (r.a.) Benî Hâris Seriyyesi ve Benî Hâris Heyeti	1- Benî Hâris Seriyyesi: Rebiülevvel veya Rebiülâhir veya Cemâziyelevvel H. 10. 2- Benî Hâris Heyetinin Medine'den ayrılışı: Şevvâl'in son günlerinde veya Zilkade'nin başlangıcında H. 10.	1- Benî Hâris Seriyyesi: Haziran veya Temmuz veya Ağustos 631. 2- Benî Hâris Heyetinin Medine'den ayrılışı: Ocak ayının son haftası 632.
114. Hz. Ali'nin Yemen (Hemdân) SeriyyesiH. 10.	Nisan 631 – Mart 632
115. Hz. Ali'nin Yemen (Mezhic) Seriyyesi	Ramazân H. 10.	Aralık 631
116. Cerîr b. Abdillâh'ın (r.a.) Zülhalesa Putunu Tahrip Etmesi	Resûlullah'ın (sas) vefatından yaklaşık olarak iki ay önce.	7 Haziran 632'den yaklaşık olarak iki ay önce.
117. Esved el-Ansî, Müseylime ve Tulayha b. Huveylid'in İsyanı	Vedâ Hacci'ndan sonra, hicrî 10. yılın sonunda.	12 Mart 632'den sonra.

HİCRÎ 11. YIL / MİLÂDÎ 632

118/a. Usâme b. Zeyd'in (r.a.) Suriye Seferi	<p>1- Sefer hazırlıklarının başlaması: Muharrem H. 11.</p> <p>2- Orduya toplanma emri verilmesi: Safer'in bitimine dört gece kala H. 11 Pazartesi.</p> <p>3- Usâme'nin komutan tayin edilmesi: Safer'in bitimine üç gece kala H. 11 Salı.</p> <p>4- Resûlullah'ın (sas) vefatına neden olan hastalığının başlaması: Safer'in bitimine iki gece kala veya 1 Rebülevvel H. 11 Çarşamba.</p> <p>5- Hz. Peygamber'in (sas), bizzat kendisinin 18 veya 21 yaşlarındaki Usâme'ye sancak bağlaması: Safer'in bitimine bir gece kala H. 11 Perşembe.</p> <p>6- Resûlullah'ın (sas) Usâme b. Zeyd'in (r.a.) gençliğine binaen komutanlığına yapılan itirazları bir hitâbe ile reddetmesi: 10 Rebiülevvel H. 11.</p> <p>7- İslâm ordusunun el-Cürf karargâhında gecelemesi: 11 Rebiülevvel H. 11 Pazar.</p> <p>8- Hz. Peygamber'in (sas) vefatı,</p>	<p>1- Sefer hazırlıklarının başlaması: Nisan 632.</p> <p>2- Orduya toplanma emri verilmesi: 22 Mayıs 632.¹⁵⁵</p> <p>3- Usâme'nin komutan tayin edilmesi: 23 Mayıs 632.¹⁵⁶</p> <p>4- Resûlullah'ın (sas) vefatına neden olan hastalığının başlaması: 24 Mayıs 632 veya 27 Mayıs 632 Çarşamba.</p> <p>5- Hz. Peygamber'in (sas), bizzat kendisinin 18 veya 21 yaşlarındaki Usâme'ye sancak bağlaması: 25 Mayıs 632.¹⁵⁷</p> <p>6- Resûlullah'ın (sas) Usâme b. Zeyd'in (r.a.) gençliğine binaen komutanlığına yapılan itirazları bir hitâbe ile reddetmesi: 5 Haziran 632 Cuma.</p>
--	--	---

¹⁵⁵ *Tarih Çevirme Kılavuzu*'na göre Cuma.

¹⁵⁶ *Tarih Çevirme Kılavuzu*'na göre Cumartesi.

¹⁵⁷ *Tarih Çevirme Kılavuzu*'na göre Pazartesi

	vefat haberinin harekete geçmek üzere olan orduya ulaşması ve harekâtın durdurulup ordunun Medine'ye dönmesi: 12 Rebiülevvel H. 11 Pazartesi.	7- İslâm ordusunun el-Cüf karargâhında geceleme: 6 Haziran 632. ¹⁵⁸ 8- Hz. Peygamber'in (sas) vefatı, vefat haberinin harekete geçmek üzere olan orduya ulaşması ve harekâtın durdurulup ordunun Medine'ye dönmesi: 7 Haziran 632. ¹⁵⁹
119. Esved el-Ansî'nin Öldürülmesi	Resûlullah'ın (sas) vefatından "bir gün-bir gece" ya da "bir gün veya bir gece" önce.	5 veya 6 Haziran 632 Cumartesi.
Hz. Peygamber'in (sas) Vefatı	1- Resûlullah'ın (sas) vefatına neden olan hastalığının başlaması: Safer'in bitimine iki gece kala veya 1 Rebülevvel H. 11 Çarşamba. 2- Vefat: 12 Rebiülevvel H. 11 Pazartesi, güneş zevale yönelirken. 3- Tekfîn ve teşhiz: 13 Rebiülevvel H. 11 Salı. 4- Toprağa verilîş: 14 Rebiülevvel H. 11 Çarşamba.	1- Resûlullah'ın (sas) vefatına neden olan hastalığının başlaması: 24 Mayıs 632 veya 27 Mayıs 632 Çarşamba. 2- 7 Haziran 632. ¹⁶⁰ 3- 8 Haziran 632. ¹⁶¹ 4- 9 Haziran 632. ¹⁶²

¹⁵⁸ Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Cumartesi.

¹⁵⁹ Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Pazar.

¹⁶⁰ Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Pazar.

¹⁶¹ Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Pazartesi.

¹⁶² Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Salı.

Hz. Ebû Bekir'in (sas) Halife Seçilmesi	12 Rebiülevvel H. 11 Pazartesi.	7 Haziran 632. ¹⁶³
118/b. Usâme b. Zeyd'in (r.a.), Hz. Peygamber'in (sas) Vefatı Sebebiyle Ertelenen Suriye Seferi'ne Çıkması	1 Rebiülâhir H. 11.	26 Haziran 632 Cuma.

وَأَخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

¹⁶³ Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre Pazar.